

Bizitza politikoa eta abertzaletasuna euskal historiografian (1960-1988)

Jokin Apalategi

Bizitza politiko eta abertzaletasunaren alorrak jorratuz azkeneko bizpahiru hamarkadetan Euskal Herrian produkzio idatziak emandako fruiturik umoenen argibide bibliografikoak aipatzeko eskakizuna jaso dut. Nola euskaraz hala frantsesez edo gaztelaniaz (oraingoz hauek bait dira gehienetan, edo ia beti, gaurko euskaldunek beren produkzio idatzia egiterakoan darabiltzaten hizkuntzak) egin den produkzio idatziaren berri emango dut. Berdin emango diet toki nire aipamenean, gai hauek gure eremura mugatuz atzerritarrek egindako jorratei ere.

Lehen lerro hauetan esan dezadan ere, aipamen hauetatik jalgi-ko denak, orekazo kritzi izatea atzematen duelarik ere, hots, aurre-erizpide arrazoitu batzuen arabera langintza zientifiko baten xedea duelarik ere, ohartun naizela, arras zaila gertatuko dela norberaren balore-epaiketa alboratzea. Honela bada, lan honen irakurleak, ematen zaion informazioa jasorik, egin beza bere balore-epaiketaz egiaztatzeko eginahala: obra edo obrak eskuratuz gero, irakurketa on batez bere galbahe intelektuala aplikatzea, alegia.

Gure erizpide arrazoituaren bila

Gure egunetan Euskal Herriko produkzio idatzian, bizitza politiko eta abertzaletasunaren gaiak aipatzean bereziki, oinarritzko erizpide ezberdinez landutako obren aitzinean aurkitzen gara. Gure lan honek erizpide arrazoitu baten zedarria izan dezan, beharrezko deritzogu, laburpen handienez bada ere, erizpide horien funtsaren funtsa hemen isladatzeari. Euskal gaia orokorki, eta bizitza politiko eta abertzaletasunarena bereziki, edozein alorretan hartzen direlarik ere, bi analisi-jarrera kontrastatu eta gatazkatu agertzen zaizkigu.

Bata, Euskal Herriak, duen garaian garaiko *erakundetzea* statu quo bezala onarturik, horren jatorriaz, aukeraz, eta errepresentazioaz inolako kezkarik izan gabe, areago beste batzuegan horrenik sumatu orduko eta horrela jarduteko dominatzaile-egoera ego-teak ematen dion *eramangarritasun* osoz, nola psikologikoaz hala legalez, irri-mirriz eta laidoz bestearna irrigarri bihurtzen entseiatzen direnena da. Horrelakoentzat, Euskal Herria, Erreinu Absolutuen menpean erori zelarik, sorturiko Foru-erakunde konpartitua, antzinagoko erakunde-egoera autoktonoa baino egokiagoa litzateke, gero Estatu modernoaren bidean Euskal Herriari eman zaion probintziako edo departamentuzko erakunde aurrerape-naren ildoan gailurragoko seinalatuko luketenez eta gaur egun Euskal Herriaren alde bat bi autonomia bereizitan erakundetu digutenean sorturiko egoera, emaitza demokratiko baztertu ezinez-kotzat eta paregabetzat apologizatzen digute. Egoera demokratiko horrek kutsaturik, hain demokratikoak dira beren jokabideetan, non ez bait da baimenik onartzeko beste erakundetze posible batzuk beste batzuek imajina ditzaten, are gutxiago horietarik bat, publikoki arrazoituz gero adieraz dezaten eta beti ere, ezinezko-tzat da obran jartzen entseia daitezen.

Edozein gizartetan ere jarraituki ematen den erakundetze so-zialaren eta aldaketa sozialaren arteko dialektika, garaian garaiko irabazleen komenentziara agertzen eta defenditzen dutenak dira. Baina, noizbehinka, kontradikzioen pilaketak sortzen dituen egoera gatazkatsuen txinpartak, su ikusgarri bilakatzen direnean, zer? Beste behin ere, horrelako egoera batean murgildurik bizi bait da egungo Euskal Herria! Beren analisisetan aldagai sozialak anpu-loski sartzen dituztelarik ere, Herri-sistema bortxatu eta urkatua-ren aldagaiak inoiz ez du justifikaziorik. Gaur egungo beren iker-lanetan edo antzekoetan beren sentsibilitate ezberdinen arabera,

aldagai-aukera egiten dute. Batezbeste darabiltzaten aldagai nagusiak, ondoko hauek dira: erregimena, ideologia eta gobernu-mota (azken hau, portaeraz autoritario ala demokratikoa den), gizarte-bizitza dominatzailean, tradizioak ala aurrerapenak giderrak hartzearena, ekonomia nagusiki lurlangintzatik ala bizimolde industrial-hiritarretik aritzearena, kultur orientabidea arkaismoaren seinalez ala eta modernitatez bideratzearena, etab. Guzti honek, Euskal Herriak gaur egun bizi duen gatazka-egoeraren aldagai nagusia ezkutatu nahi luke, hots, Herri-sistemaren agoniak eragindako zalaparten aitzinean gaudela gorde nahi da, eta zalaparta horiek Euskal Herriari bere kontzientzia kolektiboaren arabera erakundetzen ez uzteetik edo Estatuak Herri-sistemari dagozkion aukerak libreki egiteko baimenik ez emateetik datozela ukatzea du xedetzat.

Bigarren analisi-jarrera, aldiz, aipaturiko aldagaiak, eta gizarte-jakintzen ekarri berrien arabera operatibo bihur daitezkeen beste batzuk kontutan izanik ere, euskal gaia ikertzean, aldagai nagusitzat, Estatuaren ukoen aurka barne-hitzarmenaren bila urduriki agitatzen ari den nazio bat garela nabarmentzen dutenena da. Errealitate-epaiketak egunero konstatatzen duen datua da, Mendebaldeko Europako Estatu-Nazioek, badutela oraino nazio zapaldurik beren baitan, hots, kolektibo nazional zenbaitek duen erakundetzea, bere herri-kontzientziarekin distorsionaturik bizi duela, Estatu-Arrazoiak harmonizatzea oztopatzen duelako. Honela, nazio zapalduen partetik egungo Estatu-Arrazoa kontestatuz etorri dator, gizarte-portaeraren printzipio bat oroiteraziz: nazio bakoitzak, beste gainerakoekin ezinbestean lotzen duen zilborreste-loturaren solidaritatea errespetatuz gero, norberaren oraina eta geroa bere kontzientzia kolektiboaren arabera hautatzeko eta erabakitzeko aukera legeztatua behar duela.

Seinalaturiko bi jarrera nagusi hauen parametroak argi eta garbi ageriko badira ere, ikerlari eta idazle bakoitzak, edozein jarreratakoa izanik ere, bere aldagai-moldaketa propioa duela adierazi behar dugu. Zenbait aldiz, gainera, alor berean kokatzen diren beste batzuekin kontraesan gogorak izan ditzake, bigarren, hirugarren edo eta areagoko aldagaien aukeran eta balorapenean oso ezberdin ari direlako. Autore eta obrak zehazki aurkeztu ahala, guzti honen berri ematen entseiatuko gara.

Bizitza politikoaz

Azpitarratu berri dugun erizpide-diferentzia hau euskal bizitza politikoaz ari diren obretan konstata daitekeena dela erakutsiko dugu adibide zehatzen bidez. Horren adierazgarritzat eman liteke, azken urteetan alderdi abertzale eta estatalen artean dagoen diferentzia seinatuz idatzi den obra osoa. Gai hau jorratzen duten lanik aipagarrienak aipatuz emango diogu hasiera obra konkre-tuak aurkezteari.

Abertzaletasuna

- 1977an, Alberto Pérez Calvo-k, *Los partidos políticos en el País Vasco*, Ed. Haranburu, Donostia.

Liburuaren hitzaurrea, Oscar Alzaga Villamail-ek egiten du. Obra bi zatitan banaturik dago. Lehenean, Euskal Herriaren bizitza politikoan dagoen *polarizazio* berezia aipatzen zaigu. Sarrera gisa, Euskal Herriak geografiazko marko bati buruz gaur egun oraino bizi duen egoera polemikoa nabarmentzen zaigu. Ondotik, frankismoaren azken hamarkadetan sorturiko alderdi berrien ugaritasuna seinatzen zaigu. Autorea, ez dute gehiegi kezkatzen alor estatalean ezker/eskuin parametroetan emandako berrikuntzek. Aldiz, euskal nazionalismoaren barnean egon den aldaketak, bere ardua guztia biltzen du. Gaur geroz euskal nazionalismoak, osotasun bezala, bere ezker, eskuin eta erdi propioak dituela jabetzen da. Esan gabe doa, guzti honek nazio bat konfiguratzeko duela. Halere, autoreak, abertzaletasuna mugatzerakoan, Euskal Herriko *geografi esparruari* buruz alderdi ezberdinek hartzen duten *egitura organikoaren* adierazpenarekin egiten duela. Bigarren zatian, Euskal Herrian gaur egun bizia duten alderdi ezberdinen fitxa egiten da: ezkerrea, eskuina, sorrera, erakundetzea, egitaraua, inplantazioa, eta bakoitzaren arduradun nagusiak aldagaitzat harturik. Liburua sigladuren esanahiak agertuz amaitzen da.

- 1977an, Idoia Estornes Zubizarretak, *¿Qué son los partidos abertzales?*, Ed. Itxaropena, Zarautz.

Obra honetan alderdi abertzale ezberdinak noiz eta nola sortu izan diren erakusten zaigu. Garrantzi handia hartzen du bakoitzaren eraikuntza ideologikoak. Alderdien esaldi eta testu labur bartzuez guzti horren berri ematen zaigu. Abertzaletasuna ez da soilik

geografiazko esparruari buruzko diferentzia bat. Abertzaletasuna mezu bat ere bada: euskaldunek beren aberri propio eta berezia dute.

- 1979an, Joxe Azurmendik, *PSOE eta euskal abertzaletasuna*, Hordago, Donostia.

Estatu espainolean sozialismo klasikoa, edo hobeto, PSOEn sozialismoa euskaldunon eta Euskal Herriaren etsaitzat eman dituztela euskaldun zaharrek adieraziz hasten da obra. Horren arrazoia, noski, sozialismo horrek euskal nazioa ukatzen zuela da. Areago, aintzat hartzea merezi duen euskal berezitasunik ere ez legokeela aitortzetik letorke. Atalez atal, ondoko hauek agertzen zaizkigu sozialismo horren euskal joera bezala: abertzaletasuna atzerakoia da; abertzaletasuna burgeskeria da. Ihardespen bezala, euskal abertzaleek, sozial-inperialismo espainolizatatzat nola eman izan duten agertzen zaigu. Areago, PSOEn espainolismoa nondik eta zergatik sortu den, kausa-pare bat aipatuz, aurkezten zaigu: euskal sozialismoa etorkinen sozialismoa da batetik eta ideologia sozialistaren tankera bera du, bestetik. Azken honi dagokionean zera frogatzen zaigu: ideologia proletario marxista klasikoa ez dela abertzale, ez duela biderik irekitzen ere abertzaletasun sozialista baterako. Azken partea, estatutu-arazoak, alderdia eta alderdikeria, sozialismo zaharraren ondarea, eta independentzia atalek osatzen dute.

- 1982an, Alfonso Pérez Agote eta beste batzuek, *Abertzales y vascos*, Ed. Akal, Madrid.

Ikerketa soziologikoaren itxuran aurkezten zaigun obra hone-tan, Euskal Herrian bizi den oro "vasco" adierazpen generikoz izendatzen zaigu. Euskal Herria den geografi guneak edozeini errazki ematen dion nolakotasuna da. Hain irekia denez, baikortasunez beteriko deituratzat agertzen zaigu. Gaineragotik ezarriko zaion edozein deitura estatali, bera asimilatzeko ate guztiak zabal-tzen bait zaizkio. Aldiz, "abertzale" deitura murriztailea litzateke. "Vasco" guztiak ez bait dira "abertzale". Funtsean, politikazko produkzio bat besterik ez da. Alderdikeriei eta partikularismoei lotua, noski. "Vasco" aire eta ahal unibertsalez betea ageri denean, "abertzale" norberekoikeriaz eta bereizkeriaz margotzen da. Ebo-luzio-legez garaille izatekoz begiztatzen da. Liburuaren hitzaurrea, Julio Caro Barojak egina dago. Autoreen ondorioak baikorregi epaitzen ditu. Berari ez omen zaio hain ondorio baikorretara aile-gatzerik suertatzen. Baina, hala izan dadila desiratzen die idazleei.

Liburuak, bi atal nagusi, ondorioak eta apendizeta ditu. Baita bibliografiari dedikaturiko atala ere. Lehen atala, ikasketarako markeko teoriko-historikoa seinatzera mugatzen da. Bigarrena, analisi argitzailea deitzen da. Apendizean, Euskadin etorkinek edukiriko portaera berezia aipatzen dute: ezker abertzaleak etorkinen artean edukiriko arrakastaren arrazoiak ikasten entseiatzen dira. Sei ataletan osaturiko apendizean, arazo ezberdinak jorratzen dira, ikasketaren deskribapen teorikoraino, hain zuzen.

- 1988an, Jokin Apalategik, *Herria: sistema eta teoriak*, Krikelu, Donostia.

Herri-sistema kontzeptuarekin euskal nazioaren defentsarako abertzaleek baliaturiko ideologia eta errepresentazio ezberdinak bildumatzan dira. Horiek giza eta gizarte-jakintzek erakusten dituenaren arabera neurtuz gero, denek ez dutela baliabide bera eta zilegitasun-aukera berdina, esaten zaigu. Gaiak berak duen filosofiakutsuak entseiuari aire berezia ematen dio. Abertzaletasuna, berez, edozein jarrera politikorekin uztarturik joan daitekeela ere erakusten da. Abertzaletasuna, kontzeptu bezala, historian funtsezko eta hedadura unibertsaleko eman daitekeela adierazten da.

Organismo politikoak

Alderdien, organismoen eta erakundeen biziaz historiografia egiten entseiatzen direnen obrek, sail berezi bat egiten dute. Horrelakoen artetik zenbait agertuko dugu.

- 1974ean, M. Artolak, *Partidos y programas políticos*, Ed. Aguilar, Madrid.

Sail hau izendatzean, klasiko bezala agertzen zaigun obra dugu. Bereziki Estatuko aipamenean artean, beti lehentasuna ohi du. Bertako ikuspuntutik egina izateaz gain, bereziki alderdi estatualisten zerbitzuko bait da. Bi aletan argitaraturik dago. Egin zen urteaz gero gaian eman diren aldakuntzak medio ez da fenomeno berri askoren emaitza. Honela bada, dituen muga historikoen pean kontsideratu behar da.

- 1975ean, Juan Pablo Fusi-k, *Política obrera en el País Vasco (1880-1923)*, Ed. Turner, Madrid.

Hitzaurrearen orrietatik autoreak berak esaten digu bere ikerketaren mugak zeintzuk izan diren, ez du klase baten edo egitura

sozial batzuen jarraipen-ikasketarik egin nahi izan, organismo politiko bat, hots, orain eta hemen alderdi bat bere beharretan, bere arrangura hauteskuntetiarretan jarraitu nahi izan du. Historia sozial bat muntatu ordez, politikaren historia tradizional bat eraiki nahi izan da. Sarreran, Bizkaia industrial eta meategitsua aipatzen da. Lehen atalean, Bizkaian sozialismoak izandako sorkunde-giroa ikertzen da. Bigarrenean, lehen uherduretatik ofentsiba hauteskuntetiarrerainoko ibilbidea seinalatzen da. Hirugarrenean, indar berrien sorrera seinalatzen da. Laugarrenean, isolatzearen kritika egiten da. Bostgarrenean, Errepublikazale eta Sozialisten arteko elkartzea aipatzen da. Seigarrenean, Indalecio Prietoren figura taxutzen da. Zazpigarrenean, Bilbo, sozialisten hauteskunde-gune bihurtzearen berri ematen da. Zortzigarrenean, industri munduaren krisia eta sozialismoaren zatiketa aztertzen dira. Ondorioak. Apendizeak. Bibliografia.

- 1989an, Juan Carlos Jiménez de Aberasturi Corta eta Emilio López Adan-ek, *Organizaciones, sindicatos y partidos políticos ante la transición: Euskadi 1976*, Ed. Eusko Ikaskuntza, Donostia.

Aurkezpenean adierazten zaigunez, liburua, 1976an, argitaratzeko asmoz, Madrilgo Kultur Ministraritzara igorri zen "zentsurari baimen" eske. Baina ez zuen lortu. Hainbat urte geroago, aurtengo honetan gauzaturik gelditu da. Liburua lau zatitan banakatua dator: alderdi politikoei buruzkoa, sindikatuena, instantzia elkartzaileena eta dokumentuen appendizearena.

Autoreek galdekizun bat prestatuz gero, erakunde ezberdinei erantzunak eskatu omen zizkieten: nazio-arazoari zegokionean erakunde bakoitzak zuen oinarri politiko eta ideologikoa ager zezaten, edo eta garaiko koiantura politikoaz zuten aburua eta hurbilerako proposatzen zituzten aterabideak aipa zituzten.

Geroztik emandako aldakuntzak, ugariak eta sakonak badira ere, balio handiko materiala eskaintzen zaigu.

Aktore politikoaren lekukotasunak

Bizitza politikoaren atal ezberdinak aztertzeraz igaroz, lehenik eta behin *autore/aktore* izan diren batzuen memoria edo kronika bezala argitaratu zaigunaren berri emanez hasiko gara.

- 1962an, Dolores Ibarrurik, *El único camino*, Ed. Sociales, Paris.

"Pasionaria" famatuak, bere autobiografiaren bidez, hogeigarren mendearen lehen erdian langileriak bizitako kontzientzi hartzea eta emandako urratsak agertzen dizkigu. Bizkaiak bereziki eta Euskal Herriak osoki toki garrantzizkoa dute idatzi horren luzean.

- 1977an, Sancho de Beurko-k, *Gudaris, recuerdos de la guerra*, Ed. Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo.

Nahiz eta testu hau lehen aldiz 1956an argitara eman zen Buenos Airesen, Euskal Herrian egindako bigarren argitalpena, berria kontsidera daiteke. Ameriketara egiten ziren liburu haiek atzerrietan zebiltzan euskaldunek ezagutzen bazituzten ere, Euskal Herrikoentzat ezezagun gelditzen bait ziren frankismoak ezarritako kontrola medio. Obrak, gerrateko euskal gudalosteen eta hauek edukitako materialen berri ematen digu. Eusko Abertzale Ekintzako militantearen lekukotasuna ere bada.

- 1978an, Jose Antonio Agirrek, *Veinte años de gestión del Gobierno Vasco (1936-1956)*, Ed. Leopoldo Zugaza, Durango.

Euskal Gobernuko Lehen Lehendakari izanak 1956an Parisen ospatu zen Euskal Mundu-Biltzarrean irakurri eta inprobisatutako diskurtsua da. Euskadiko Gobernuaren kudeakuntzan 1936tik 1956ra egindako lanik handienen berri ematen zaigu. Ordena publikoaz, udaletako bizitzaz, justiziako administrazioaz, euskal unibertsitateaz, bizibideez, dirugintzaz, estatuko kontuez, Gernikaren suntsiduraz, 1947 eta 1951ko grebez, etab. zehaztasun baliagarriak ematen dizkigu.

- 1978an, Eugenio Ibarzabalek, *50 años de nacionalismo vasco, 1928-1978*, Ed. Vascas, Donostia.

Liburuaren autoreak euskal abertzale bizitzan zerikusi politiko nabarmena eduki izan duten gizon-emakume zenbaitzuren bidez, aipaturiko urte horietako bizitza politikoa isladatzen digu. Ezaguna denez, bizitza zaila eta askotan arriskuz betearen protagonista, noski. Halere, ez ditu politiko profesionalak bakarrik hautatu: artistak, etxeoandreak, sindikalistak, etab., ikuspegi aberats baten lekuko dira.

- 1985ean, Luis María Jiménez de Aberasturik, *Casilda miliciana, historia de un sentimiento*, Ed. Txertoa, Donostia.

Protagonista libertario, ideia eta idealetan irmo izanik, 1936ko gerraren erdian mugitzen da. Sentimenduek lehentasuna hartzen duten kontaketa aberatsa da. Autobiografia kontatua eta historia gurutzatzen dira.

- 1982an, Koldo San Sebastianek, *Crónicas de postguerra*, Ed. Ekin, Bilbo.

1937ko ekainean "Turtziozko Agerpena" bezala ezagutzen denetik hasi eta 1951 arteko bizitza politikoaren berri emanez, Euskadiko Gobernuaren inguruko dokumentu aberatsak biltzen dira. Baita Jose Maria Areilzaren diskurtsu famatutik hasi eta Prioretorekin eta Juan Astigarrabiarekin gertatutako tirabiren inguruko az ere.

Hauteskunde-emaitzak

Bestalde, *bizitza politikoa hauteskunde-emaitzen bidez* komentatzen diguten obrak dauzkagu. Komentaketa, aurre-aukeraz neurgailu bezala hartzen diren balore-sistema edo ideologiaren arabera egiten da gehienetan, nahiz eta neutralitate-itxurak azaldu aurretore anitzetan. Azken honen lekukotasunik egokiena, estatistika-jakintzak eragindako hauteskunde-soziologian datza. Emaitza kuantitatiboak, gainerako izaera oro estaltzen du. Emaitzen nola-kotasuna ez da aztertzen, edo gutxituz gero bortxatu egiten da.

- 1948-1973en artean, René Cuzacq-ek, *Les élections législatives à Bayonne et au Pays Basque (de 1948 à 1969)*, Bayonne et Mont de Marsan, 7 vol.

Euskal Herriaren iparraldeko hauteskunde-emaitzak komentatuz egindako lana dugu. Jenero berean bada besterik. Batezbeste, sistema frantses estatalaren arabera, beste inolako salbuespen-kontsideraziorik gabe, aritzeak alegia, karakterizatzen du. Halere, Jean Claude Larronde, bere zenbait lanetan aldagai abertzaleari toki bat eskainiz iparraldean arlo hori lantzen entseiatu izan zaigu: *Être basque* liburu kolektiboan, 1983an, Idoia Estornes Zubizarretarekin batera idatzirik "Esquisse d'un tableau social et électoral" dugu horren lekuko. Pierre Bidartek berriz, "Les élections présidentielles de mai 1974 au Pays Basque", in: *Bulletin du Musée*

Basque, 1974ean, soziologia orokorrak eskaintzen dizkigun aldagai zenbaitekin sistema frantsesaren arabera aztertu izan du gaia. Hauteskunde bidezko ikerketa politikoa, bakarka ere I. Estornes Zubizarretak emana du: "Aproximación a un estudio de elecciones y partidos políticos en Euskadi (1808-1923)", in: *Historia del Pueblo Vasco*, Erein, Donostia, 1979, III, 154-187 orr.

- 1975ean, Antonio Cillan Apalateguik, *Sociología electoral de Guipúzcoa, (1900-1936)*. Ed. Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, S. A., Donostia.

Liburu gotor baten aitzinean gaude. Mendearen hastapenetik 1936ko gerra arteko politikaren berri ematen zaigu estatistika hauteskundetiarren bidez. Errepresentazio kuantitatiboetara emanik dagoenarentzat, bada azkurrik. Sistema estatalaren arabera eramana dago.

- 1980an, Luis Nuñez-ek, *Euskadi Sur Electoral*, Ed. Vascas, Donostia.

Jeneroan egin den libururik jakitunena eta aberatsena dugu. Gainera, azterketarako hartzen den epea, arras hurbilekoa izatean, gaurkotasuna du. 1977tik 1980ra artean emandako hauteskunde-emaitzak soziologiako aldagaiez neurtzen dira. Hauteskunde-aukera bakoitzak urte horietan eduki izan duen bilakaera aztertzen da. Hauteskunde-aukera bakoitza sostengatzen duten sektoreak deskribatzen dira aldagai sozial eta nazionalen arabera. Hauteskunde-interpretazio kuantitatibo hutsaren erroreak seinalatzen dira. Hauteskunde-estatistikaren gibelean gordetzen den nolakotasunaren zenbait eite aipatzen da. Hauteskunde-emaitzetara bizitza politikoa murriztearen iruzurra salatzen da. Bidenabar, adieraz dezagun ere, autore berak, *Egin* urtekarietan ondoko hauteskunde-emaitzekin analisi berak egiten jarraitu duela. Urtekari horiek azken urteetako bizitza politikoaz iturri paregabeak gertatzen dira, bestalde.

Liburuaren laugarren eta bostgarren atalak bereziki azpimarragarriak dira. Laugarrenean, hauteskunde-analisen mitologia aipatzen da. Ondoko honetan laburbilduko dugu atala. Bat, alderdi batek ez duela osoki bere hautesleria ordezkatzeko, esaten zaigu. Bi, alderdi baten indar politikoa ez da bere hauteskunde-pisuaren arabera. Hiru, alderdi baten klase-izaera ez da ondorioztatzen bere hautesleriaren konposizioaren arabera.

Bostgarrenean, berriz, elektoralismoaren mitologia adierazten zaigu. Hona hemen bere esanahi nagusiak: hauteskunde-emaitzak

ez du isladatzen borondate herritarra. Lehenik, horren gainetik bait daude determinazio ideologikoa, militarra, ekonomikoa eta gobernutarra. Bigarrenik, izendaturiko ordezkariak ere ez dute isladatzen hauteskunde-emaitza. Hirugarrenik, gainera, ordezkari izendatuei ere ez zaie boteretik ematen.

Ondorio zehatz eta sendo batera ailegatzen da autoreak: hauteskunde-sistema bat demokratikoa izan dadin, ezinbesteko baldintza da botere errealak —finantzak, armada, eta komunikabide nagusiak— herritarren kontrolpean aurkitzea. Areago, dio, edozein hauteskunde-sistema burges, antidemokratikoa da, hauteskunde-prozesuan determinatzaile diren botere errealak herritarren kontrolpetik at aurkitzen direlako.

Botere politikoa

Areago oraino, *botere politikoaren* gauzatzea herriska batean nola ematen den eta zein legeren arabera bilakatzen den ikasten duen soziologiazko lan mardul bat ere badugu. Egia da halere, jeneroan egin den lan bakarra dugula. Ondoko urteetan, giza eta gizarte-jakintzek gure artean erakundetze unibertsitaria lortu dutenez, horrelako lanak ugaritzen joango diren itxaropena dugu.

- 1977an, Pierre Bidartek, *Le pouvoir politique à Baigorri*, Editions Ipar, Baiona.

Doktoratuko tesi-gai izan zen lan honek Georges Viers irakaslearen hitzaurre bat darama bere argitarapen-orduan. Baigorri herriskan hogeitamar urtez bizitakoaren lekukotasuna ematen digu. Berak ezagutu zuenean, Baigorri, gainerako gizartearekiko mende bateko atzerapena bizi zuela diosku (frantziar iraultzako gizartearekiko esan nahi du autoreak, noski). Baserri-artzantzan oinarrituriko ekonomi egitura zuela, sozialki eta erlijiosoki kontserbatzaile zela, demografikoki aberatsegi izatean, emigratio-eragile zela, alegia. Ni izan naiz noski, lokaturik zegoen egoera hura, Goi-ikasketa-gai bihurtzen azkena, diosku autoreak. Aldiz, Pierre Bidart, herriskaren beraren lozorro hartatiko esnatzea deskribatzen eta Goi-ikasketen gai eginez aipatzen, lehena dugu, esaten digu autoreak. Nahiz eta Georges Viers-en balorazio hauek eztabaidagarriak izan, beude oraingoz honetan! Eztabaidaren orientabiderako giltza bezala, esan dezadan, frantziar iraultzaren aurreko gizarte feudalak, ez duela inolako zerikusirik Baigorriko gizarte kolektibo eta biltzarpeko jokoarekin.

Pierre Bidartek, hain zuzen, sarrera baten bidez, bere eginkizunaren zailtasunak, mugak eta teoriatzko aurrepunturik argituz gero, lehen atal batean, Baigorriko haranean botere politikoaren barruan izandako degradazioaren berri ematen digu. Aldizka, euskal komunitatearen funtsezko eiteak (*etxearen* erakundean oinarriturik zegoen funtsezko batasunak eta jabego kolektiboak modelatua), izaerazko kontraesanak (baserriarren zuzeneko demokraziak eta sozialki nahiz sendikoiki desberdintzaile zen egiturak osotua), degradazioaren prozeduran emandako kausak (*barneko faktoreak*, zuzeneko demokraziaren eta sozialki eta sendikoiki desberdintzaile zen egituraren arteko kontraesanak, Biltzar Orokorren baitan sortzen joan zen "gorputz politikoa", usariozko eskubidearen galera, erakundetzen joan zen saldukeria, eta *kanpotiko faktoreak*, Estatu monarkikoaren zuzeneko partehartzea, intendenteen rolarren zalantzagarritasuna) eta feudalizazioaren aurkako erresistentzia deskribatzen ditu, eta guzti horren ondorioztat, lurraren mugimendua, diferentzia sozialak, indibidualismoa eta komunitatearen integrazioa azpimarratzen ditu.

Bigarren atalean, kontraesan berriak eta haustura politiko definitiboa aipatzen dizkigu. Ondoko gisa honetan bilakatzen digu gai hau: lehenik, demografiatzko igoera larria seinatzen da (ondorioz Haranaren Hegoaldearen kolonizazioa, krisi politiko baterako elementuen agerpena, ageri dira), bigarrenik, taxukera industrialeko kapitalismoaren sarrera aipatzen da (ondorioz ekonomiatzko jokatibidea, oihanezko espazioaren degradazioa eta industrialtzearen aurkako mobilizazio herritarra, erakusten dira), hirugarrenik, behin-behineko ondorioak azpimarratzen dira (espazioan zegoen ekonomiatzko eta politikatzko sistemen artikulazio bereziaren aldaketa, espekulazio ideologikoaren osatze eta bilakaera, herrilurren zatiketa, Biltzar Orokorra gobernu erdirakoi eraldatzea, feudal erako erreakzioa, kexa-koadernoen agerpena: lekuko partikularismoz eta eskabide independentistaz osotuak) eta laugarrenik, Iraultzaren (frantsesaren) erakarpina (adierazpen politiko bezala, komunitatea udalaz ordezkatzeta).

Hirugarren atalean, jarraipen eta desjarraipen historikoak eta immobilismo politikoa ikasten dira. Bi zatitan egina dago agerpena. Lehenean, aldaketaren interpretazioko terminoak aztertzen dira (desjarraipena, jarraipena, lekuko arazoen papurtzea, Haranaren itzala, Baigorriko Haraneko sindikatua edo antzinako Haranaren betikortzea), eta bigarrenean, immobilismo politikoen finkapeneko eta betikortasuneko arauak ikasten dira (egitura soziala eta

erakunde espaziala, burgesiaren pisu soziala, anti-langilekeria eta baserri-lanaren idealizazioa, ideologia totalitarioaren elementuak).

Laugarren atalean, egungo politikaren eszena-tokia diseinatzen da. Teoriazko alorra mugatuz gero, ideologiazko krisia eta bere sorrerak aztertzen dira (baserriar kontsumitzailearengandik baserriar produzitzailearenganako bilakaera, eskola- eta gizarte-harremanak ikasten direlarik), alderdikeriazko errepresentazioak datoz gero (oposizioen izaera, eta "gazte" eta "zaharren" nahiz lanaren ideologiaren bidez), boterearen lapurketa edo 1971, eta ezinezko demokrazi gaiekin amaitzeko.

Bostgarren atalean, botere politiko eta jokabideen gaia aipatzen da. Lanabes teorikoak jorratzen dira hasteko (jokabideen kontzeptua, eta jokabidearen produkzio soziala) udal-erakundea jokabide garrantzizkoenez dator (udal-erakundearen izaera eta rola, udal-erakundea boterearen "erdigune" eta borrokaren "erdigune" bezala), bigarren mailako jokabideak ere aipatzen dira (lekuko eszena ideologikoa, bigarren mailako jokabideak eta lekuko eszena politikoan horren artikulazioa), finean laiktasuna, baserriar korporatibismoa eta nazionalismoa seinalatzeko.

Lan osoaren amaierako laburbilduma gisa, lanaren esperimentaltasuna azpimarratzen zaigu. Gehigarriak, dokumentuz osotuak eta bibliografia espezifikoz apainduak, ematen zaikigu.

Gatazka politikoa

Euskal Herria bere bizitzako arlo guzietan (gainerako Herrietan ere plano orokorrean ez da gutxiago) eta batipat bere bizitza politikoan (honetan gainerako Herri gehienak baino egoera nahastuagoa dugu, Estatuaren inposamendua bitarteko, barren-hitzarmenik baimentzen ez zaigulako) isuria gatazkatik bortxara dagoela agertzen zaigu. Gatazkari buruz soziologiak landutako ezagutza berriak medio, hots, gatazka-aldaketa sozialak elikatzen dituen iturriariko bat egiten duena, aurrez fenomeno honetaz zegoen ikuspegi manikeoak eragindako mamutzar kontsiderazioa gaintuz doa. Halere, gatazkaren gaia aztertzen duen soziologoaren kriterio arrazoitua garaian garaiko erakundetzea *statu quo* bezala onartzekoa denean, hots, erakunde nagusia den Estatu guztia asimilatzekeo lain bilakatzekoa denean, gatazkaturiko elementuen artean domeinu eta zapalkuntzaren desagertzea kriteriotzat erabili

ordez, bere finkapena eta iraupena sendotzen dira. Honela, gatazkaren soziologia askatzaile eta solidaritate berrien lortzaile izan zitekeena, bere aurkako gerta daiteke. Beharrezko sarrera honen ondotik, aipa dezagun zenbait obra.

- 1985ean, Jose Ignacio Ruiz Olabuenaga eta bestek, *Violencia y ansiedad en el País Vasco*, Ed. Tarttalo, S. A., Bilbo.

Liburua, sarrera labor baten ondotik, bortxaren izateari helduz hasten da. Gaur egun inpresio orokorra, bortxaren aro berezi batean bizi garela omen da, hots, munduan zehar eta orotan bortxazko portaeren aparteko leherketa bizi dugunarena. Halere, ez omen da ondoriotu behar gure mendea, aurrekoak baino bortxa gehiagokoa denik. Honela ari direnak, ikerle-eginkizuna dutenez, arlo honetako erizpideak finkatzera igarotzen dira berehala: bortxa, ezin ikasizkoa da, soilki fenomeno ukakor bezala kontsideratzen bada, ez hain ikuskor den beste bortxa ukakor baten aitzinean ematen den erantzun baikorra ere izan omen daiteke eta.

Jadanik esandakoaz ikus daitekeenez, bortxa kontzeptu bera mugatuz hasi beharra inposatzen da. Gaurko Euskal Herrian garrantzi handieneko galderatzat ondoko hauek ematen dira: Euskadi gizarte bortxatua ote da? Nolako bortxa-taxukerak ageri dira Euskadin? Nolako da bortxa-mota horietariko bakoitzaren hedadura soziala? Bortxa zilegitua al da? Nola, zer taxukera, zenbateraino, nortzuegatik da bortxa zilegitua?

Bigarren atalean, Euskadi zenbateraino gizarte bortxatua den aztertzen da. Horretarako diferentzia sakon bat seinalatzen da: biktima gabeko bortxa antzu bat pairatzen duen gizartea ez da arazo sozial kontsideratzen, esaten zaigu. Aldiz, biktimak egiten dituen hori da gizarte bat bortxadun egiten duena. Bestalde, biktimazioaren ardura pertsonala izenda daitekeen egoera eta hori horrela ez denekoa bereizten dira.

Adierazpen erreflexibo hauen ondotik estatistikazko emankizunak aurreratzen dira. Arlo gehienak ilustratzen dira. Baina, bi arlotakoak ezin eman izan dituztela aitortzen da: zerga iraultzaileari eta laneko bortxari dagozkionak, alegia.

Hirugarren atalean, Euskadin beldur-egoerak duen presentzia neurtzen da. Azterketa gauzatzerakoan kezka sortzaile edo gordetzailerik daitezkeen hamasei dimentsio aukeratzen dituzte beren ikasketarako. Zortzi sail handitan banatuak eramaten dituzte: Izadiaren kontrola eta katastrofeak pairatzeko arriskua aurrikuste-

ko aurrikuspen sozialen falta; ekonomiazko azpiegituraren ezarkuntza; delinkuentzia, subertsioa eta errepresio polizialarena; gerra hotzaren egoerarena; drogaren erasoarena; aldaketa politikoak ukatzearena; osasun-kontrolarena; eta ekologiazko narriadurarena.

Laugarren atalean, karrikaren segurtasunik ezaren inpresioa aztertzen da alde batetik, eta bestetik, plazaren segurtasun-irudia. Bigarren hau, agintaritzaren tokizat emateak dakarren adierazpen simbolikoa eta xedetsua azpimarratzen da.

Bostgarren atalean, kolektiboaren hauskortasuna eta pribatuaren segurtasuna aztertzen dira.

Seigarren atalean, bortxaren zilegitasuna ikasten da.

Zazpigarren atalean, eta amaitzeko, euskal segurtasuna eta bortxa aztertzen dira.

– 1986an, J. Linz-ek, *Conflicto en Euskadi*, Ed. Espasa-Calpe, Madrid.

Liburu gotor eta sendo baten aitzinean gaude. Sarrera, hamaika atal, ondorioak eta epilogoak ditu osagaitzat. Hitzaurre edo sarre-ran, lanaren baldintzak, xedeak, erizpideak, eta egin daitekeen kritika baten beldurrari zenbait erantzun, ematen dira. Lana, 1975etik 1980ra arteko hauteskunde eta erreferendunen analisiak (Euskadi eta Nafarroako Komunitate Autonomoetakoak), eta Euskadi eta Nafarroako Komunitate Autonomoetan eta Ipar Euskal Herrian inkesten bidez portaera politikoak eta aburu publikoa aztertzeko egindako ikerketa soziologikoei osatzen dute. Lanaren objektibotasunari buruz esaten zaiguna ere adierazgarria da: objektibotasun handinez egindako lana omen da, honela “gauzak beren izenez deituz” beste batzuek “patriotas” deituko lituzketenak eurek *terroristatzat* izendatuz deskribatu omen dituzte. Argi eta garbi, liburuaren xedea, Estatuak Euskal Herrian gatatzaturik dituenak nola tratatu behar dituen erakustea da, ondorioz, *asimilazioa* aha-lezko gerta dakion.

Laburbilduz, atalez atal hara nola eramana den aipatzen dugun lana. Lehen atala, “espainolak, euskal espainolak eta euskaldunak: identitate arazoa”, izenburutzen zaigu. Euskalduna izateko beharrezko diren baldintzak. Euskadi Komunitate Autonomoan bere bizilagunak nola identifikatzen diren, identitatearen perspektiba konparatua, identitatea eta faktore sozialak, identitatea eta portae-

ra politikoa, identitatea eta estatutuaren erreferenduna, identitatea eta autonomia eta independentziaren ondorio ekonomikoen sumaketa, identitatea eta gatazkaren lerroak etorkizunean (1979), dira gaiaren osagarriak. Bigarren atalean, erdirakoikeriaren amaiera, autonomiaren ahalezkotasuna eta independentziaren utopia abor datzen dira. Xehetasunez hara nola eramaten den gaia: autonomia eta utopiazko independentismoaren artean; erdirakoikeria, autonomia, federalismoa eta independentzia; independentzia jomuga eta utopia bezala, autonomia errealtate bezala independentziaren utopiaren aurka; identitatea eta sentimendu independentista; erdirakoikeria, autonomia, independentzia eta identitate nazionala Euskadin eta Katalunian, autonomia eta independentzia eta Euskadiren etorkizun ekonomikoa; hizkuntz politika eskolan eta independentismoa.

Hirugarren atalean, zilegitasunaren porrotak (ezarritako sistema politikoarekiko onarketak eta arbuioak daude). Ondoko gidoiaz osatzen da: ikuspegi panoramikoa; zilegitasunaren eta leialtasunen tipologia; 1976ko erreforma politikoaren aldeko erreferenduna, demokraziarako ate-irekitzea ote?; arbuaturiko konstituzioa; estatua, autonomiaren finkapena ala eta eskari handiagoe tarako urratsa ote?

Laugarren atalari, Alderdien euskal sistema deitzen zaio. Bere osagarriak berriz, alderdi garrantzizkoen bozkaren aurrehistoriazko zenbait testuinguru; alderdien sistemaren tipifikazio-en tseiua; 1977ko sistema; eta 1979ko sistema, dira.

Bostgarren atalean, periferiaren barneko periferiak aipatzen zaizkigu. Frantses Euskal Herria edo Ipar Euskadi; Nafarroa: eskualde autonomo baten bihotza ala eta Euskadiren zati osagarria; Bilbo: Euskadiren erdi ala periferia, dira zehaztasunak.

Seigarren atalean, etorkinak eta bertan sortuak gaia aipatzen da. Naturalak, euskal etorrikoak, etorkinen ondorengoak eta etorkinak; ezaugarri sozialak, etorria eta inmigrazioa, dira bere he dadurak.

Zazpigarren atalean, hizkuntza eta politika aztertzen dira.

Zortzigarren atalean, garrantzi gehieneko alderdien bozkaren oinarritzko testuingurua agertzen da. Parlamentuan ordezkaritza duten alderdiak bakarrik ikasten dira.

Bederatzigarren atalean, Euskadiko alderdien funts sozialak ikasten dira. Sexua, adina, erlijiosotasuna, klasea, ekonomiazko jarrera, lanbidea eta ikasketak erabiltzen dira aldagaitzat.

Hamargarren atalean, euskal hautesleriarengan euskal alderdiek duten irudia aztertzen da. Nazio-identitatea eta alderdien irudia da gaiaren mamia.

Hamaikagarren atalean, bortxa Euskal Herriko aburu publikoan aipatzen da. Metodologiari buruzko ohar bat, terroristen irudiak, ezaugarri sozialak eta terrorismoaren sumaketa, bortxaren arduradunak, amnistia bat gehiago?, igaroa ahantziz etorkizuna pentsatu, dira azterketaren adierazpen erreferentzialak eta bere mugarriak.

Ondorioak. Hau da ikerketaren ondoko ataltxoak.

Amaitzeko epilogoak deitu ikaşagia dator etorri. Bertan, probintzien arteko jarraitasuna ala desjarraitasuna, Nafarroa eta bozka Bilboko metropoligunean, tratatzen dira.

Gure aldetik, esan dezagun azken hitz bat liburu honekiko: Estatuaren arrazoia justifikatzen duen zola hitzarmena izanik, azken hau ezean, inposatzen den Estatuaren arrazoia zilegitu nahirik egiten den malabarismo intelektual aberats bezain zapaltzaile den hitzezko muntaia baten aitzinean gaudela.

– 1987an, Jokin Apalategik, *Gatazka eta bortxa, Euskal Herriaren ereduak*, Kriselu, Donostia.

Liburu honek, sarrera, hiru atal eta amaiera ditu. Sarreran, gatazkaren soziologiak dakarren filosofia berria azpimarratzen zaigu. Gaur gaurkoz munduan zutik ditugun sistema sozialek ez dute zapalkuntza eta domeinu gabeko egoerarik lortu, nahiz eta zenbait zapalkuntza eta domeinuaren zutabe nagusietarikoak alden erazi baditu ere. Ondorioz, gatazka gabeko sistemarik ez dago. Gatazka, bizitzaren kontraizanen fruitutzat agertzen zaigu. Beraz, gatazka ez daiteke inoiz gaitz bat bezala ulertu. Horrela egingo bagenu, bizitzarekin aurkatzera hel bait gintezke. Bizitza, aldiz, iraupenerako eman behar dugu. Horretarako, zapalkuntzaren eta domeinuaren neurria, geroz eta hertsiago egin behar da.

Lehen atalean, soziologia orokorraren oinarrizko planoak gogorarazten dira: azpiegituraren planoaz dugun egungo ezagutza, ekintza sozialaren erakundetzea, mugimendu sozialen presentzia eta egitekoa, alegia.

Bigarren atalean, gatazka sozialen soziologia aztertzen da bereziki: zer ulertu behar da gatazka sozialaz?, gatazka sozialen sailkapena, gatazka sozialaz gizarte-jakintzetan landurik plazaratu izan

diren irudi kontrastatu batzuk, gatazken jatorria eta alde erakar-tzaileak, gatazken kausak eta zergatiak, eraso eta oldarkortasuna, gatazken egiturazko zola, gatazken askapenerako legeak, gatazken erregulazioa eta gatazka sozialaren teoriaren aplikaziorako alorrak deitu sailek osatzen dute atal nagusi hau.

Hirugarren atalak, euskal nazioa gatazka izatetik bortxaz defenditzera deituak, ondoko osagarriak ditu: 1959tik bortxaren aukera, bortxa-aukeraren aldeko arrazoiak baloratzerakoan kontutan eduki behar liratekeenak, alegia.

Amaietan, oraino Euskal Herriko bortxa politikoaren irtenbi-dea arrazoitzerakoan ezpaika dabilenik gelditzen bada, ziurtasun-erantzukizunaren eginahaletan laguntzaile izan dakizkiokeen lanabes teoriko batzuk eskaintzen dira.

Abertzaletasunaz

Beti garrantzizkoak badira ere, orain hautaturik izenburutzat eman dugu hitzarekin, euskal nazioari eta nazionalismocoi doazkie-nak aipatzera goazelarik, bere esanahia mugatzeko, beharrezko gertatzen zaizkigu sarrerako gogoeta batzuk.

1871tik 1914era artean, munduan zehar "nazionalismo" hitza, esanahi ilun eta ukakorrez jantzi ondoren, arbuigarri bilakatu zen, hots, nazioa giza historiak eman duen gertakizun funtsezkoen eta xede gailurren elementua kontsideratuko bait du, nola norbanakoa bere menpeko eginik berari sakrifikatze prest jarritz, hala kolektiboen eta klaseen interesak elkar kontrajarritz.

Areago doana, aipaturiko historiaren epe horretan, nola antzi-nateko nazio-estatueta eta aldi berrikoagoko Estatu-nazioetan, hala kolektibo nazional izanik beren independentzia aldeko borrokan sarturik daudenetan ere, "nazionalismo" ikuspegi hori txertatu egiten da.

"Nazionalismo" ikuspegi horrek gidaturiko nazio-estatu eta estatu-nazioen jokabideak, ezin ustelagoak gauzatuko dira ondoko urteetan. Ondorioz, "nazionalismo" hitza, bere aipamen tradizio-nalean atzerakoi, idolatra, zapaltzaile etab. bihurtuko da. Estatu bat duten nazioentzat "internazionalista" joerako ideologiak at-erabide erraz suertatuko dira. Nahiz eta "internazionalismo" ho-

rrren pean neokolonialismo-joera berriak gorpuztu, nazio zapalduen interesak hankaperatu eta gizabanakoaren eskubideak Estatuaren arrazoari opaldu.

“Nazionalismo” hitza horrela bortxatuta, arazo larriagoak sortuko zaizkie zapaldurik eta beren aukerak egiteko beharrezko diren erakunde gabe aurkiturik, nazioaren defentsan mugimendu bat izendatu beharra dutenei. “Nazionalismo” hitzaren degradazioko urte horietan, ordezkoko izan zitekeen hitz berri bat sortua zen, hots, 1896an “Les sélections sociales” argitaratzean, Vacher de Lapouge-k forjaturiko “etnia” eta “etnismo” hitzak. Baina, autorea inguratzen zuen kultur ingurune eta joera politiko tradizionalistak, beste ertzean zeudenentzat susmagarri eta onartu ezinezkotzat egiten zuen hizkuntza berri hori. Jakintza bera ere inoiz neutro ez delako froga.

Azkenean, traba horiek gaindituz nazio zapalduen defentsarako mugimendua ikuspegi aurrelariz eta mezu mamitsuz ahalbidetuko duen kontzeptu berria gauzatuko zen: nazio-askapenerako mugimenduaren nozioa, hain zuzen ere. Baina, bere erabilerako arloen ezberdintasun eta aberastasunak xehetasunetan sartu beharra dakarkigute. Zenbaitek, kontzeptu horren erabilera, “hirugarren munduko nazio zapalduen mugimenduak” aipatzeko mugatu nahi izan du. Baina, ez dago inolako arrazoirik, beharrezko salbuespenekin, “lehen eta bigarren munduan nazio zapaldu direntan sorturiko mugimendu askatzaile aurrelariei” aplikatzeko ere. Oraino, aurrelaritasun hori, objektibo ezberdinetara muga liteke: zenbait aldiz askatasun-bereizketa denean, beste batzuetan, askatasun-iraultza izan daiteke.

Euskal Herriko kasuan, nazioaren aldeko defentsan eman daitekeen txaubinismo eta gorroto guztia uxatu nahirik, eta beste gabe, nazioaren defentsan egon litezkeen balore sozialen sistema ezberdinen presentzia balore-epaiketaz jorratzera igaro aitzinetik, *abertzale eta abertzaletasunaz* izendatzen dira euskal nazioaren aldeko estrategia eta taktikara mugatuz ari diren jokabide politiko guztiak. Guk, lan honetan, euskal historiografia aurkezteko atalen artean emana aurkitu dugun *abertzaletasunaren* aukera, azken zentzu honetan interpretatzen dugu.

Abertzaletasunaren aitzindariak

Abertzaletasunaren aitzineko ikuspegi abertzaleak eman direlakoaz ez dago inolako ezpairik. Euskal Erdi Aroaz gero, nola

iparraldeko autoreen idatzietan, hala hegoaldekoenetan, abertzale-deiak eta arrazoitzeak aurki daitezke. Beste lan batean horren berri emana dugu, hots, *Los vascos de la autonomía a la independencia* obran, hain zuzen ere. Orain, gure lan honen neurriekin jarraituz, azken hogeitamar urteotako argitarapenetan eta obrarik berezietan bakarrik honetaz esan dena, seinatzera igaroko gara.

- 1983an, Manuel Larramendik, *Sobre los fueros de Guipúzcoa*, Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, Donostia.

Nahiz eta aipatzen dugun liburua 1756-1758 urteetan idatzi, bere autoreak, inoiz ez zuen argitalpenaren zorionik ezagutu. Are gehiago, erregetzak zuzentzen zituen Estatuko instantzietatik jasotako debeku batek eta urte haietan Jesuiten Konpainiak pairatutako jazarpenek gaurdaino zokoratuta egon izana esplikatzen dute. Dena dela, berrehun eta piko urte geroago lanaren mezuak eta tratatzen duen arazoaren mamiak ez du interesik galdu: "Espainiak hitzarmenez ala indarrez bereganaturik gauzka, lehena ezinezkoa dela erakusten badigute, bigarrenez loturik gaudela ondorioitu besterik ez dago", esango digu. Gainera, inolako mihiko herdoilik gabe, Gipuzkoa "nazio baskongandoa" izendatzen du. Eta askatasun formalen aipatzaileei askatasun zehatzak gogoraraziko die. Gipuzkoako Probintziari eta bere Junta eta Aldundiari (eta guzti hau beste instantzietara heda daitekeena da) zera gogoraraziko die, ez dela nor askatasunaren eta Foruen aurka agintzeko.

Esan dezagun irakurgai sakona eta ezinbestekoa gertatzen dela, hitzaurre gisa, Jose Ignacio Tellechea Idigoras-ek lehen argitalpenari ezarri diona.

- 1973an, Alfonso de Otazu y Llana-k, *El "igualitarismo" vasco: mito y realidad*, Ed. Txertoa, Donostia.

Liburu polemiko eta apologista aldi berean. Polemikoa, euskal gizartearen demokratizazio primitiboak bere menditarren zibilizazioan iraunez feudalismoari hesiak jarri zizkiola agertzen entseiatu diren autoreei irriz, mirriz eta laidoz erantzuten dielako. Apologista, euskal berdintasuna ukatzen ahalegintzen den hein berean, espainiar herrien *berdintasuna* defendatzen duelako. Euskal berdintasunak bere mugak baditu, eta klase-berdintasunari dagokionean argi bada, behin ere ez dela horrenik eman, espainiar herrien berdintasuna anitzez ezezkorragoa da, iluntasun zerraldoena izanik, hots, behin ere eman ez dena, begi-bistakotzat ematen bait du.

Euskal Herriaren historian desberdintasunak, gatazkak, borroak, eta abar datu historikoak badira, aldi berean, eta ezin ukatuzkoak dira ere bere formakerako originaltasuna, konposaketako elementu zenbaiten ezberdintasuna, beste batzuek bidean gurutzatu izan zaizkionean ezarritako erresistentzia, eta abar luze eta irmoak. Azken hauekiko, autoreak, bere lana "desmitifikatzaile" izendatu eta gero, lehen joeraren mitifikatzaile bihurtzeraino eramaten du. Karlismoaren sorrera ideologikoan dagoen klase-aliantzen sarea taxutzeraino ailegatzen da.

- 1978an, Beltzak, *Del Carlismo al Nacionalismo burgués*, Ed. Txertoa, Donostia.

Obraren mamia lau ataletan hedaturik dago. Sarreran, jadanik, obraren metodoa eta autorearen xedeak gogotik agertzen zaizkigu. Euskal nazionalismoaren baitan betidanik historiaren ajea eman dela esanez, nazionalismoaren politika bi motibakuntzari loturik dirudiela arrazoitzen du: batetik, identitatea errekuperatu beharra, eta bestetik, tradizio eta arrazaren izpiritu betikorraz aukera politiko batzuk bultzatzen dituzten egungo klaseen interesen adierazle direnak, zilegitzeko borondatea, alegia. Bigarren eite honek bati-pat, mila faltsukeriatara eraman gaituela, baieztatzen da. Autoreak, lan honen bidez, nazionalismoaren sorreraz aurreko lan batean hasiriko ikerketa, hots, "El nacionalismo vasco" obran, amaitutzat eman nahi du. Frogatu nahi duena zera da: euskal herritar nazionalismoa zenbateraino ez ote den egon tokiko burgesiaren aldetik mediatizatua 1904etik 1923ra. Horretarako, jarrera karlistaren eta Antzinako Erregimenaren krisi sozio-ekonomiko artean egon izan den harremana ikertzen da aurrez. Argi deritzo lur-jabegoaz eta bere ustiapenez burgesiarekin sarturiko mentalitate berriari, eta gero, lege desamortizatzaileekin osaturikoa, liberalismoaren eta politika erdirakoizalearen ofentsiba euskal bizitzaren egitura tradizionala haustera bideratutzat ikustera ailegatu izana. Hori horrela, bada ordea, ikertzaileak neurtu beharrezko intzidentzia bat: matxinada karlistan, eta bereziki, klase nagusiko sektore tradizionalistetatik egondako mugimenduarekiko zuzendaritza eskuratzean dagoen *forma-arazoa*, alegia. Baserritarrena, klase zatikatua da, eta gurea bezalako erresistentzi borroketan tokiko nobleziaren parte hartzea, ezaguna da. Izan ere, baserritar gizartea beste gizarte estaltzaile batez inguratua agertzen da (Estatua, Eliza, Hiria, Jauntxoak). Honela, baserritar txiroen eta gizarte estaltzailearen artean, ararteko talde sozial batzuk aurkitzen dira. Azken hauek, borroka-egoera berezietan baserritar txiroen buruzagitza hartzera aile-

gatzen dira, hots, mediazio edo bitartekotza lortzen dute. Baina gero, irteera emateko uneetan, errazki pasatzen diote beren faktura herritar mugimenduari; eurak naturalki partaide diren klase nagusiarekin hitzarmen faboragarri bat lortuz. Behin honela definituz gero, mediazio hori lehen nazionalismoari ere luzatzen ahalegintzen da autorea. Obraren lau atalak, ondoko moldean banatzen ditu: Karlismoaren izaeraz; kapital-pilaketaz eta oligarkia espainolistaz; aranismoetik nazionalismo burgeserako ibilbideaz; eta proletaltzako nazionalistaren sorreraz.

- 1981ean, M.C. Mina Apat-ek, *Fueros y Revolución liberal en Navarra*, Ed. Alianza Editorial, S.A., Madrid.

Orain arte aipaturiko gure bibliografiako obra zenbaitetan, lan honen berri eman zaigu eta berri-kutsuz beteriko tesidun bezala eman ere: hots, liberalek ere Foruen defentsarako egitarau bat bazutela, alegia. Anitzetan, foruen defentsa eskusiboki karlismoaren gauza bezala eman bada ere, ez da gezurra, Foralitatearen ikuspegi oso ezberdinak daudela. Gerra gorrian, Muñagorrik ireki zuen "Foruak eta Bakea" frontearen eraginez, zenbait liberal "Foru" eskabidearen errekonstrukzioa ahalezko zelakoaz jabetu zen. Nafarroan jokabide horrek egindako historia errekonstruatu digu M.C. Minak.

Lehen euskal nazionalismoaz obra anitz produzitu da azken hiru hamarkadetan. Lehenik eta behin, bere lehen sistematizatzaileaz, eta ondorioz sortzaile izan zen Sabino Arana Goiriz, eta baita berak sorturiko Euzko Alderdi Jeltzaileaz ere. Halere, alboan bazen horretara bideratzen zen beste girorik eta sorkari kulturalik. Ideien arloan ezer ez bait da aurrekoarekin eta ingurukoarekin zerikusirik gabe sortzen eta bilakatzen. Honela, euskal nazionalismoaz ari diren obretan, bi joera hauek bereiziko ditugu. Batetik, euskal nazionalismoaren inguruko giroan edo gero Euzko Alderdi Jeltzailean lotu ez denari buruz ari diren obrak, eta bestetik, propioki lehen euskal nazionalismoari buruz ari direnak.

- Huici Urmeneta Vicente-k, "Ideología y política de Arturo Campión", in: *Príncipe de Viana*, XLII, nº 163, 1981eko Maiatza-Abuztua. Lan bera separata bezala ere argitaratu zen.

Lan honen bidez autoreak defenditzen duen ideia, zera da: Arturo Campión ere, euskal nazionalismoaren sortzaile dela. Sabino Aranaren ikuspegia nazionalista izan bada ere, historikoki gorpuztu dena, eta euskal nazionalismoaren errekonstrukzioa luzaro

bereganatu duena, beharbada garaiko euskal gizartean garaile zen pentsaera tradizionalista izateak faboraturik, aldiz Arturo Campeonnek, aldi berean, euskal nazionalismoaren bertsio liberal bat produzitzen zuela, erakusten digu. Areago, mezua ere luzatu nahi luke: gaur egun pentsaera liberalak dominaturiko gizarte-egoeran, euskal nazionalismoaren beste bertsio honi so egiteko deia lizateke.

- 1989an, Araceli Martínez-Peñuela Viserda-k, *Antecedentes y primeros pasos del nacionalismo vasco en Navarra*, Ed. Gobierno de Navarra, Iruñea.

Liburuak Ignacio Olabarri Cortazar-en hitzaurre batekin hasten da. Ez dakar inolako aportazio berezirik. Autoreak, berriz, 1878tik 1918rako epea hartzen du bere ikerketarako epe mugatu bezala. Autoreak, sistematizatzen duen gaia, hiru tesi garrantzizkok gidatua dago: batetik, nafartar nazionalismoa, politikoa bezain kulturala izan zela erakusten zaigu. Baina izaera hau ez ote da gero euskal nazionalismo guztiaren ezaugarri bat? Besterik da Nafarroan nazionalismoaren proiektzio politikoa ahulagoa gertatu zela, bertan, artean alderdi karlistak zuen errotze sozial sendoagatik. Bigarren tesiak zera diosku: nafartarren euskal nazionalismoak "ofizialki" ez zuela separatismorik. Baina, autoreak aztertzen duen epean beste hainbeste ez al zen gertatzen gainerako euskal nazionalismo "ofizialean" ere? Hirugarrenik, nafartar nazionalismoak lehen mailako elkarte politiko bilakatzerik ez zuela lortu diosku. Historikoki arrazoi du.

Liburuak hiru atal nagusi ditu. Lehena, Euskara elkartetik Fray Evangelista de Ibero-ra luzatzen du. Bigarrenean, euskal alderdi nazionalistak Nafarroan edukiriko errotzea ikertzen du. Barne-erakundetzea ere, noski. Hirugarrenean, Nafarroako euskal alderdi nazionalistak sorturiko *Napartarra* astekariaren sorrera eta bere proiektzio ideologikoa aztertzen dira. Hamar urteko iraupena izan zuen aldizkariaren berri zehatzak eta zabalak ematen dira. Amaieran, apendize interesgarri bat ematen zaigu. Bibliografian, halere, gaiaz aritu den obraren bat edo beste aipatzea ahantzi zaiola konstatatzen dugu. Zergatik?

Lehen euskal abertzaletasuna

Sabino Arana Goirik eta Euzko Alderdi Jeltzaileak bideratutako nazionalismoari buruzko obrak dira nagusi, euskal nazionalis-

moa aipatzean. Gainera, denboran ere lehentasuna duen nazionalismoa berau dugu, 1936ko gerraren ondoren, gai horri buruzko aipamenak eta ikerketak denbora luzez agorturik egon baziren ere. Frankismoaren azken urteetan, bapatean, ikuspuntu ezberdinetakoak jalgiko dira. Hor, bitartean, izendatzea merezi duen obra gotor bat dago: M. Garcia Venero-ren *Historia del nacionalismo vasco*, Editora Nacional, 1945, Madrid. Baina, gure lanaren muge-tara murgilduz, ikus dezagun egindako obren ibilbidea nondik-norokoa izan den.

- 1974ean, Beltza-k, *El nacionalismo vasco (de 1876 a 1936)*, Mugalde, Hendaia.

Ikerketa-sail berri bat inauguratzen duen obra dugu. Mardula eta trinkoa arrazoiketaren arabera. Hogeitamazazpi atal, gibelso-las, eta bibliografiaz osaturik dago. Euskal lehen nazionalismoaren sorreran, bertako klase sozialek edukitako portaera aztertzen da zorroztasun handiz. Euskal oligarkiak betidanik Estatuaren alde apustu egin izan duela erakusten digu. Euzko Alderdi Jeltzailearen nazionalismoaz, aldiz, euskal gizarte prekapitalista industrialtzearekin eta Estatuaren erdirakoitzearekin gurutzatzean, bazterturik aurkitu diren klase-interesaren amalgamatzat ematen da. Nazionalismoa, herriaren arazoa izanik ere, bere zuzendaritza politikoa epe historikoen arabera klase ezberdinen eskuetan aurkitzen zela, 1937 aitzinetik, EAJ burgesia ez-monopolistak eta burgesia hiritar txikiak zuzendua egon zela. Nazionalismo horri loturik eman diren zenbait jokabide ere salatzen ditu: arrazakeria abizenzalea, katolikotasun jasangaitza edo konfesionalismo katolikoa, eredu patriarkaleko sendiaren eta propietate pribatuaren derrigorrezko defentsa, etab. Estatuak Euskal Herriari inposatutako integrazioari ihardespren bezala, euskal abertzaletasuna deitu dezakegun erresistentzia sortzen da; eta horretan partaide dira, nazionalismo sabin-darraren adar ezberdinez gain, lurlangintzako zenbait sektoreen karlismo herritarra edo Euskadiko Alderdi Komunistaren aukera bera. Euskal Herri bakar bat badago ere, ez dago aukera nazionalista bakarrik; herri honetako klase ezberdinen interesek, epe historiko bakoitzean aterabide politiko bereziak eman dituzte.

- 1975ean, Juan Jose Solozabalek, *El primer nacionalismo vasco*, Ed. Tucur, Madrid.

Nazionalismoa, sentimendu xurgakari izanik, errealitate nazio-nalean komunitate baten ongizate sozial eta politikoa, independentziarako beren bokazioan ezartzen dituen fenomeno omen da.

(Esan dezagun hemen, jadanik aipatu dugun nazionalismo historiko baten irudia unibertsalizatzen zaigula). Bestalde, nazionalismoa ez duela faktore zehatz batzuen konkurrentziak egiten, are beharrezkoa dela talde sozial batek une berezi batean politikoki ezberdintzeko ohi duen sentimendu behartzailea, esango zaigu. Nazioa eta nazionalismoa ez dira bereizten. Hirugarrenik, gizarte batean klase-egiturak eta sentimendu nazionalak duten harremana azpimarratzen zaigu. Horrela, aldian aldizka klase batek ikurriña nazionala altxatuko omen du, baina, gainerako gizarteak nolabaiteko inplikazioa eduki behar omen du fenomeno nazionalismo bilakarazteko. Euskal nazionalismoaren kasuan, argi eta garbi omen dago, bere sorrera Euskal Herriaren industrialitze-prozesuari loturik ematen dela. Sabino Arana Goirik, hain zuzen ere, arazo hau eskuetan harturik, euskaldunen independentzia aterabidetzat bideratuko omen du. Lehen aldi batean, bere nazionalismoa industrialitzearen aurkakoa izango omen da, horren lekuko langileriarekiko duen (arrotzarekiko, esan behar luke) herria, aipatzen zaigu. Hala ere, bigarren aldi batean industrialitzearen baloreez jabetzen omen da, honela, euskaldunen nagusitasunaren adierazletzat erabiltzeko. Obra honetan nagusi den tesiaren inguragarri, euskal industrialismoaren demografiatzko eta sozio-ekonomiazko plataformaren ikasketa interesgarria egiten da. Baita, langileriarena, foralitate-krisiarena, eta aranismoaren egitarauena ere.

- 1977an, Jean Claude Larronde-ek, *El nacionalismo vasco, su origen y su ideología en la obra de Sabino Arana Goiri*, Ed. Txertoa, Donostia.

Iparraldetik so egiztatuz egindako ikerketa dugu. 1972an Bordeleko Unibertsitatean doktoratuko tesi bat balio izan zuen. Bi atalez osoturiko sarrera luze batean hemeretzigarren mendeko nazionalismoaren funtsak, alde batetik, eta Euskal Herriaren egoera politikoa bestetik, mende berean historikoki biltzen zaizkigu. Obraren sakonera igaroz, lehen atalean, nazionalismoa eta tradizionalismoa deituan, karlismoaren ondarea, euskal nazionalismoaren doktrina, eta 1893tik 1898ra egindako propaganda nazionalista aztertzen ditu. Bigarren atalean, nazionalismoa eta liberalismoa deituan, Euskal Herriak (bereziki Bizkaiak) lehen nazionalismoa sortzeko orduan zuen egoera sozio-ekonomikoa, liberalismoaren aurrerapenak eta 1889az gero nazionalismoak eramandako ihar-duera aipatzen dira. Ondorio modura, zera azpimarratzen zaigu: Sabino Arana hil ondoren nazionalismoaren barnean borroka bat dager, tradizionalismoak ala liberalismoak ukituriko nazionalisten

artean. Lehenak, hots, nazionalista tradizionalistak, burgesia txiki-ko anti-espainolistak omen ziren, euskal zilegitasunaren izenean, nazionalismo jasangaitza bultzatzen omen zuten: arrazaren, hizkuntzaren eta eskubide historikoen izenean euskaldunentzat Estatu independente bat eskatuz, alegia. Espainiar indarrekin aliantza oro baztertzen zuten. Bigarrenak, berriz, nazionalista liberalak, erdiko burgesiako izanik, industri eta komertzio-alorretan kokatuak omen ziren, erreformen eta ekintza progresiboen bidez Euskal Herriarentzat Estatutu abantailatsu bat atzematzen omen zutenak. Azken hauek izan dira historikoki irabazle. Apendizean sei dokumentu dakartza. Eta amaieran, bibliografia aberatsa.

- 1978an, A. Elorzak, *Ideologías del nacionalismo vasco*, Ed. Haranburu, Donostia.

Autorea Antzinako Erregimenaren amaierak Euskal Herrian daukan intzidentzia berezia aipatuz hasiko da. Lehenik eta behin, gerra karlistak bortxaren zigilua eta liberalen Espainiarenkiko haustura dutela erakutsiko du. Nahiz eta Kontzertu Ekonomikoei foralitatearen emaitzak bete, Euskal Herriaren iraupenerako foralitate-erregimenak duen imajinarioak dirau, eta hori ez da ahantzi nahi. Guzti honen supiztaile Bizkaiaren industrialtzea dator. Orain foruen galerarekin, hor euskara bera, eta gizarte tradizionalan oinarritzko ziren kultur eta erlijiozko baloreak betiko galtzera doazela jabetzen dira. Eta nola ez, guzti honetan, klase sozial berrien sarrera eta eragina tartekatzen da. 1878tik 1901era Bizkaian monopoliozko burgesia eta proletalgo sozialista ditugu berri-tasunak.

Euskal lurrian, aspaldidanik bizi ziren elementu diferentzia-tzaileak, eta orain industrialtzeak eta klase nagusi berriaren eraketak egiten dituzten berriek, EAJren forma ideologikoen ulermena omen dakarkigute. Modernizazio-gatazken fruitu izango omen litzateke euskal fenomeno nazionalista. Honela ageri da industrialdu diren herrialdeetan nazionalismoa aurrera joatea eta, aldiz, lurlangintzako egituren nagusitasuna dagoenetan ez itsatsi izatea.

Euskal nazionalismoa, etorkizun gabe gelditu den burgesiaren defentsa eta, ondorioz, gizarte atzerakoiaeren malenkonia litzateke; aldiz, aurrelari izanik historiaren norabidean leudeke Estatu modernizatuaren onartzaileak.

- 1979an, Javier Corcuera Atienza-k, *Orígenes, ideología y organización del nacionalismo vasco (1876-1904)*, Ed. Siglo XXI, Madrid.

Hitzaurre gomendatua Manuel Tuñon de Lara-ren eskutik doa. Nazionalismoaren gaiari, ikuspegi politista batetik heldu ordez, historia globalaren metodologiarekin egitearen abantailak azpimarratzen dira. Autoreak, sarrera labor batean, obraren hastapenak nola izan ziren agertzen digu: galdera bikoitz batez hasi nuen lan hau, diosku, hots, ideologiaren munduaren eta klase sozialaren arteko harremanak teorikoki nola elkartzten ziren jakin nahirik, alde batetik, eta ingurune batean nola sortzen den ideologia nazionalista bat hegemoniko bilakatzeraino, nahiz eta bertako klase ekonomiko eta politiko nagusia beste ideologia batekin ari, bestetik. Liburuak sei atal nagusi ditu. Lehenean, baldintzaile historikokak deituan, bandoen arteko gerraren amaiera eta aiton-semetasun unibertsalaren kontzeptua jorratzen dira. Baita karlistaden aurrebaldintzak eta gibeletiko ondorioak ere. Bigarrenean, forutasuna eta industrialtzearen pean, aldakuntza sozio-ekonomiko, aldakuntza juridiko-politikoak, aldakuntza politikoak, eta hauteskunde-mundua Bizkaian eta Bilbon, aztertzen dira. Hirugarrenean, Sabino Arana Goiriren figura ikasten da. Laugarrenean, Aranaren ekintza politikoaren marko politikoa erakusten da, alderdiak eta hauteskundeak nola igarotzen ziren Bizkaian azpimarratuz. Bosgarrenean, Sabino Arana Goiriren ideologia politikoa taxutzen da. Seigarrenean, EAJren eraketa eta ideia nazionalistaren hedakuntza Bizkaian zehar seinatzen da. Azkenik, ondorioak ateratzen entseiatzen da: hogeit hamar proposamen edo ataletan banatzen dizkigu. Bat baino gehiago eztabaidagarriak dira. Funtsean, nazionalismoa onar daiteke, baina horretarako Estatuaren ardatzean itsatsia beharko lukeelako mezua ageri da. Euskal nazionalismoan horri buruz da goen desbideraketa, lehen formulazioan tradizionalista izateari aitzakitzen dio.

– 1979an, Joxe Azurmendik, *Arana Goiriren pentsakera politikoa*, Hordaga, Donostia.

Autoreak liburuaren sorrera nola gertatu zen argitzen digu lehen bost orrialdeetan. Interesik badu deskribapenak, garai hartan euskal produkzio politikoa nolako eragozpenekin aurkitzen zen jakiteko. Lekukotasun ximplea bezain zorrotza da. Ondotik, hamar ataletan Arana Goiriz eta bere ondareaz mende honen hirurogeitamar/laurogeigarren arteko hamarkadan esan direnak bereziki harrotzen ditu, nahiz eta antzinagoko belaunaldiak esandakoak ere tartekatatu. Historia, filosofia, teologia, literatura, hizkuntzalaritza, politika, etab. gurutzatzen ditu bere arrazoitze luzean. Inolaz ere, Sabin Arana Goiri ez dauka baztertzeke. Bere ondoko esaldi honi

aski deritzagu autorearen egiteko moldea seinatzeko: "tripako min eman duena ez da Sabin, oraingo abertzaletasuna baizik. Oraingo abertzaletasunari ozka egin nahi liokete, Aranari zaunga ari diren zakur horiek. Oharkabe-oharkabeen omenaldi egiten diote Aranari, nolana ere..."

Dena den, Aranaren arrazismoa ala "arrazismoa" gorabehera, egungo abertzale sozialistak buruan duena euskal nazio berria bait da, eginahal guztiz enplegatu beharra dauka integrazioaren alde xenofobia txoro gabe. Azkenean hori da kontu. Aranaren ikuspegi horiekin ez herririk eta ez aberririk egin liteke".

- 1981ean, Mauro Elizondo-k, *Sabino Arana, padre de las nacionalidades*, Ed. Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo.

Autoreak Engracio Aranzadiren "paper-sorten" artean aurkitutako dokumentu batzuk argitaratzen ditu. Sabino Aranaren eta bere anaia Luisen gutunak, besteak beste. Halere, nire aburuan, argitalpenak garrantzi berezia hartzen du, autoreak, horietan oinarrituz, edo hobe esan, okasio horrekin, abertzaletasunaz jaurtitzan duen zenbait eritzirengatik. Funtsean, gisa honetan adieraziko digu bere mezua: lehen formulazio abertzalean, autoreak garbi dauka, Sabino Arana independentista izan zela. Halere, bigarren aldi batean, politika praktikoarenean, Sabino gauza honetaz ohartu omen zen, gure Herria independentziara eramateko giza bizitza anitz eskaini beharko zela, baina, horren gainetik, beste balore gailurragorik bazegoela jabetu omen zen, eta balore-hierarkia bat egitean, independentziarena sakrifikatzea erabaki omen zuen. Ondorioz, arrazoizkoa omen da Euskal Nazionalismoa Independentistatik Penintsulako Herrien Interdependentziari so joertzeta. Aldaketa honetan, garrantzi handikoa izan omen da "erbeste-ko euskaldunek" Kristau-Demokraziaren Internazionallean egingadako partaidetza.

ETAko abertzaletasuna: gauzatzea eta historia

Lehen euskal nazionalistatik ETAREN abertzaletasunera emandako urratsak inspiratzen dituen ikerle eta idazle politikoak ere ugari ditugu. Gai hau jorratuz, azken atala irekiko dugu. Idatzia ugari direnez, sailkatuta aipatuko ditugu. Lehen atal batean, abertzaletasun berriaren teorizazioa, deskribapena eta historia landu dituzten obrak sartuko dira. Bigarren atal batean, abertzaleta-

sun berriak marxismoarekin edukitako harremanetan probokaturiko eztabaidaren berri ematen duten obrak joango dira. Hirugarrenean, aberriaren defentsa eta klase-portaera gaiaren inguruko idatziak etorriko dira. Laugarrenean, gaurko giza eta gizarte-jakintzetatik euskal nazio-arazoaz esaten direnak aztertuko ditugu. Finean, bilduma garrantzitsu batzuk eta euskal nazionalismoan pertsonaia historiko izandakoen obra osoak aipatuko ditugu.

- 1962an, Fernando Sarrailh de Ihartzak, *Vasconia*, Ed. Norbait, Buenos Aires.

Liburu hau dugu lehena euskal lehen nazionalismoaren eta ETAREN abertzaletasunaren artean gauzatzen hasten diren diferentzien mezua gorpuzten. Liburua, garaiko EAJren jokabidearen kritika zorrotza eta itsumustuko eraso ere bada. Etnologia, hizkuntzalaritza, soziologia, filosofia, politika, etab. sailen ezagutzak, euskal nazioaren superbibentziaren alde erabiltzen dira. 1979an, autore berak, *La nueva Vasconia* izenburuarekin, bertsio berri bat eman zuen. Berritasun nabarmena, sarrera gisa aurrekoari erantsi dizkion ehun orrialdeak dira. Ez da ozpinik eta biperririk falta! Hein berean, autorearen *La Cuestión Vasca* liburuskara ere aipatu behar da. Bere lehen argitalpena, 1965ean, Espainiako Alderdi Komunistak marxista-leninistaren eskutik egon zen. Lau atal ditu. Lehenean, nazionalitatearen teoria agertzen da. Bigarrenean, herrien autodeterminaziorako eskubidea aipatzen da. Hirugarrenean, euskal nazionalismoaren ideologoak baloratzen dira. Laugarrenean, euskal arazoaren eta iraultza sozialistaren harremanak lantzen.

- 1971n, Gisèle Malimi-k, *Le procès de Burgos*, Ed. Gallimard, Paris.

Hitzaurrea, Jean Paul Sartre filosofo ospetsuak egiten du. Gainera, ez da txantxetako. Bertan, ETAREN V. Biltzarrak harturiko orientabidea arrazoizkotzat korfirmatzen da. Nazio-Askapeneko borrokak, kezka soziala bere bihurtzen duelarik, munduko zapalduen askapen-katean arrazoizko tokia hartzen du. Bestalde, liburuaren autoreak, bere ikuspegi juridikotik, gertakizun haien analisi zorrotza egiten du. Balio intelektual handieneko lekukotasuna gertatzen da. Mundu osoa zirrarratu zuen prozesu haren ezagutza nahi duenarentzat, ez dago obra errekomendagarriagorik.

- 1972an, Ricardo Kerman Ortiz de Zarate-k, *El problema revolucionario vasco*, Ed. La Pléyade, Buenos Aires.

Hitzaurrea Miguel de Amilibiarena da. Beraren eta liburuaren autorearen artean dauden diferentziak seinalatuz hasten da: bera liberalismo porrokatuan hezia izan den bitartean, autorea aldiz, gurtza sabindarra praktikatzen zen sendi batetik datorrela, guzti honek suposatzen dituen ezberdintasunekin, adierazten zaigu. Elkartu dituen, ETArek ibilbideak Burgosko prozesuaren bidez irradiatutako euskal arazoaren ikuspegi berria da. Autorearen obra, hamabi ataletan zatitzen da. Gaurko euskal "pentsaera" ikuspegi ireki eta desmitifikatzaile batez aurkezten da. Euskal nazionalismoaren historia, berriz, Azkoitiko Zaldunetatik abiatzen du. Amaiera-aitzin, hiru apendiz dakartza: bata, orokorra (Vasconia Dukerriko Euskal Herriaz); biga, ekonomikoa (gaurko potentzia ekonomikoaren bilakaeraz eta etorkizunaz); hirua, Burgosko prozesuko epaituek ETako Biltzar Ttipiari igorritako idatzia. Bibliografia laburrez amaitzen da.

- 1974ean, Payne Stanley G.-k, *El nacionalismo vasco, de sus orígenes a ETA*, Ed. Dopesa, Madrid.

"Basque nationalism" bezala Renon, University of Nevadak argitaratua da. Euskal nazionalismoaren sorrerak antz aurreratzen ditu. "Konbentzio-Gerra" deituan, jadanik, entseu separatistak antzematen bait ditu. Ez da bakarrik antzeko estrapolazioak egiten. Euskal nazionalismoa aztertzerakoan, "amerikar ikuspegia" nabarmen da.

- 1975ean, Ortizik, *Historia de Euskadi: el nacionalismo vasco y ETA*, Ed. Ruedo Ibérico, Paris.

Ezker abertzalearen ideologia lantzen eta adierazten entseiatuko den pentsalari garrantziko baten obra dugu. Abertzale sozialista batek egin ditzakeen irakurketetarik bat da Ortizik liburu honen bidez euskal historia laburtuz egiten duena. Sintesi erraldoiegia agertzen bazaigu ere, ikuspegi baten logika zorrotza aplikatzen du. Sei atal nagusi eta gibelsolesa ditu. Lehenean, Euskadi konprenitzeko historiaurreaz eta Erdi Aroaz ohar batzuk eskaintzen dira. Bigarrean, Erdi Aroa eta Euskal Foruak agertzen dira. Hirugarrenean, Karlistak eta foralistak: euskal herritar antijakobinismoa XIX. mendean, aipatzen zaigu. Laugarrenean, 1874eko Errestaurazioa eta euskal nazionalismoaren sorrera: independentistak eta kolaborazionistak, aurkezten zaizkigu. Bostgarrenean, Faxismoa euskal nazionalismoaren aurka. Autonomi Estatutua eta Euskadiko Gobernu gerrate zibilean eta erbestealdian, seinalatzen da. Seigarrenean, frankismoaren krisia eta euskal arazoa: ETA, nazio-

-askapenerako euskal mugimendua, ikasten da. Gibelsolasean, berriz, euskal abertzaletasunaz eta sozialismoaz gogoetak egiten dira.

- 1977an, Jokin Apalategik, *Nationalisme et question nationale au Pays Basque*, Ed. Elkar, Baiona.

Obra beretsua, 1979an, *Los vascos de la nación al Estado* bezala gaztelaniaz argitaratu eman zuen Elkar-ek Donostian. Beretsua diogu, zeren eta gaztelaniazko argitalpenak eranskin zenbait bai bait du. Euskal nazioaren defentsan historian zehar Euskal Herriko zazpi herrialdeetan emandako alderdi, organismo, edo mugimendu nazionalisten berri ematen da. Euskal nazioaren aldeko mugimenduei buruz ikuspegi sistematizatu bat lortzen da. Oinarrian, doktoratuko tesi baten gaia izan zen. Obraren konposizioa ondoko molde honetan egina dago. Hitzaurrean, Argalak idatzia, ETAko militante batek bere arrazoiketa bizitzaren prozesuan nola eraikitzen duen erakusten da. Autorearen sarreran, berriz, euskal nazioaren aldeko mugimenduak nola eta zergatik ikasteari ekin zion seinalatzen zaigu. Obraren muina hiru zatitan banatzen da. Lehenean, Euskal Herriaz informazio orokorra eskaintzen da. Bigarrenean, egun euskal klase sozialek nazio-arazoaren aitzinean duten portaera agertzen da. Hirugarrenean, nazionalismoa bere ideologia eta mugimendu ezberdinetan aztertzen da: hegoaldean eta iparraldean, alegia. Ondorioak. Bibliografia.

- 1980an, Patrick Busquet eta Claude Vidal-ek, *Le Pays Basque et sa liberté*, Ed. Sycomore, Paris.

Kazetari-estiloan idatzia, ETAren historia kontatzen zaigu. Mugimenduaren ideologia eta estrategia/taktika arazoak nondik nora joan izan diren aski zehatz adierazten da. Metodologiatzat politikazko historia tradizionala hautatzen da.

- Jose Mari Garmendiak, *Historia de ETA*, Ed. Haranburu, Donostia.

Bi tomotan argitaraturiko obra dugu: 1979ko urrian lehena, eta 1980ko maiatzean bigarrena. ETA hastapenetik 1977 arte bere ibilbidean agertzen zaigu. Historialdi horretan gurutzatzen diren datuak ordenatzen entseiatzen da. Halere, autoreak zenbait bidegurutzetan aukera pertsonalak egiten ditu.

- 1981ean, Gurutz Jaureguik, *Ideología y estrategia política de ETA. Análisis de su evolución entre 1959 y 1968*, Ed. Siglo XXI, Madrid. Autore berak, *Contra el estado-nación*, Ed. Siglo XXI, Madrid ere argitaratu du 1988an.

Doktoratuko tesia da. Sarreran, deigarri gertatzen da autoreak *razionalizatze hutsez* Euskal Herrian dagoen gatazka gainditzeko daukan itxaropen inozoa. Sarrera berean ere jadanik agerian jarzen da, gero liburuaren ardatz egingo duen tesia, hots, ETAREN aktibismo armatua eta estrategia, hirugarren munduko ikuspegi batek dominaturik daudela. Gainerakoan, liburuaren parte handi bat ETAn emandako ideologiazko bilakaeraren ikasketaz eta bere estrategiazko eta politikazko gaiez osoturik dago. 1968 arteko ETAREN historia hartzen du ikerketaren mugatzat autoreak. Hori justifikatzerakoan, data horretan ikerketa gelditzea, alegia, autoreak dio, analisi objektibo batek inposaturiko distantzia dela. Arau honen arabera, ezinezkoa litzateke subjektuetan zabaldurik dabilen edozein errealtate ere ikerketa, zientifikoz heltzea. Hainbat giza eta gizarte-jakintza, zientziatik at kokaturik legoke. Zehazkiago eta urraska agerturik, hara nola egitaratua dagoen liburua: Lehen atala, 1936 arteko euskal nazionalismoaren ideologiazko bilakaeraz eta gerraondoko euskal errealtate orokorraraz ari da. Bigarren atala, ETAREN sorreratik bere lehen Biltzar Orokorreraino luzatzen da. Hastapenean, Sabinoren nazionalismoaren berraurrikuntza eta errekupeazioa egiten direla esaten zaigu. Halere, ondotik berehala, lehen aportazio ideologikoak aurkitzen ditu. Hirugarren atala, Sabinoren nazionalismotik gerra iraultzailea izendatzen du. Eskakizun nazionalen funtsa agertzen zaigu. Langileriarengana hurbiltzea. Eredu iraultzailearen aurkikuntza. Bortxari buruzko eztabaida. Hirugarren munduko eredu iraultzailea egokitzea. Laugarren atala, Euskadiren okupazioari ihardespene bezala, hirugarren mundutiar erako askatasunerako gerra deitzen da. ETAREN sendotzea eta hastapenak. Ideologiazko ikuspegi ezberdinen eztanda. ETA berriaren ideologiazko eta politikazko planteamenduak. Euskadiko langileria Euskal Herriarekin parekatzea. *Brankaren* ideologiazko eta politikazko planteamenduak. Euskal Herriaren eta euskal komunitate nazionalistaren arteko nahasketa. V. Biltzarra, tesi kolonialisten sendokuntza eta hirugarren mundutiar estrategiaren ezarketa. Bibliografiako eskaintza batekin burutzen da.

- 1987an, Pedro Ibarra Güell-ek, *La evolución estratégica de ETA (1963-1987)*, Ed. Kriselu, Donostia.

Bere xedeari buruzko ibilaldian ETAk helburuak eta bitartekoak nola elkartzen dituen jakin nahi omen du. Zehazki, adierazpen bera formulatuz, gaurko bortxazko praktikak zergatik eta nola biharko Euskadi autodeterminatura eramaten duen jakin gura

omen du. Liburu osoa, bada, borroka armatuaren estrategia autonomoa eztabaidatzera bideratzen da. Bederatzi atal ditu. Gibelso-lasa eta Bibliografia labor bat.

- 1987an, Pierre Letamendiak, *Nationalismes au Pays Basque*, Ed. Presses Universitaires de Bordeaux, Bordele.

Euskal Herrian euskal, frantses eta espainol nazionalismoak elkarri aurre eman eta elkarrekin bizi egiten direla baieztatuz gero, Euskal Herriko nazionalismoak pluralean aipatzea justifikaturik dagoela esanez ematen dio hasiera obrari. Harrigarria deritzo, Hegoaldeari dagokionean, euskara eta euskal kultur berezitasunak beheraka eta desagertzera bideratu diren beran, nazionalismoa gora egiten joan dela konstatatzeari. Iparraldean, aldiz, euskara aski gora atxiki denean, nazionalismoak ez duela garrantzirik diosku. Azken aipamen honek desio bat gehiago dirudi bere analisisian. Zeren, gaur-gaurkoz, oraino bozketan % 15 igarotzera ailegatu ez bada ere, horretarako beharrezko diren erroak emanak dituela frogatu daitekeena bait da. Dimitri Georges Lavroff-en ohikeriazko hitzaurrearen ondotik, autoreak bere hitzaurrea dakar. Gainerako obra, lau ataletan zatiturik dator. Lehenean, euskal arazoa eta Euskal Herria aipatzen dira. Bigarrenean, euskal mugimendu nazionalistaren oinarri historiko, sozial eta kulturali heldzen zaie. Hirugarrenean, polaritateen gainjarpena seinatzen du. Baita erdigunearen eta periferiaren arteko gatazka ere. Eta azken finean, periferiko/barneko bitasuna aztertzen da. Laugarrenean, euskal nazionalismoaren bilakaera, hausketa eta bere dinamika soziala ikertzen dira. Bibliografiako aipamenekin amaitzen da.

Abertzaletasuna eta marxismoa

Abertzaletasuna eta marxismoa deitu gaia, garrantzi handiko debateen inspiratzaile izan da. Gainera, obrarik sendoenak eta landuenak euskaraz sortu izan dira eztabaida honen inguruan. Haue-tariko zenbait aurkeztuko dugu.

- 1971n, Joxe Azurmendik, *Hizkuntza, etnia eta marxismoa*, Euskal Elkargoa, Baiona.

Abertzaletasuna, nazioaren defentsa denez, ez al dago marxismoaren, internazionalismoaren politika denez, aurka jarri-rik? Erantzunak, modu ezberdinetakoak eman izan dira. Baita Euskal Herrian ere. Marxismoa abertzaletasunaren ukoa da, esan izan zai-

gu alde batetik, baina, bestetik ere, marxismoa izan da abertzaletasunaren defendatzaile suharrena eta sakonena. Liburu honek filosofia sozial dialektikoaren ikuspuntutik so egiaztatzen du arazoa. Xedetzat, berriz, binomioaren terminoak elkarri doitzea du. Liburua, hiru ataletan plangintzatua da. Lehenean, *klaseak eta herriak* aztertzen dira. Bigarrenean, *Hizkuntza eta gizarte-gauzaren basia* miatzen dira. Hirugarrenean, *Hiru adibide* aipatzen dira, Txekoslovakia, Suomi eta Viet-Nam, hain zuzen ere. Gainera, liburuak hitzaurre-kapitulu luze eta sakon bat ere badu: liburuaren sorrerako arrazoiak ematen dira; euskal arazo deitua zerk egiten duen agertzen da; herri-arazoaren inportantzia pentsaera sozialistan azpimarratzen zaigu; euskal arazoaren testuinguruak gogorarazten zaizkigu; azkenik, *azkeneko zera batzuk aipatzeko*, "liburu honek ez dihardu marxismoaz erabat, problema bati buruzko zenbait uste-mota marxistaz baino", "guk marxismoa printzipio kritiko bezala erabili dugu batez ere, hipotesi bezala eta ez tesi bezala", etab., alegia.

– 1972an, Gotzon M. Garatek, *Marx eta nazioa*, Etor, Bilbo.

Autoreak, hemen aipatzen dugun obra honetaz gain, besterik ere argitaratu digu gai beraz; gogora ditzagun: 1971n *Marxen marxismoa*; 1974ean, *Marxen ondoko errebisionismoa*. Rosa Luxemburg, *Leninen bisitza*; 1974ean, eta gaztelaniaz, *Marx y los nacionalismos separatistas*, eta 1977an, *Marxen marxismoa; maoismoa*, alegia. Lehen eta behin, bere metodoak gure atentzioa bereganatzen du. Marxen pentsaera zorroztarri batetik igaro erazten du: bere psikologiazko egiturarenetik, hain zuzen. Marx aberri gabe bat agertzen digu. Ondorioz, Marx aberriarekin topatzean, oztopo batekin aurkitzen da. Aldiz, Marxentzat gizarteko mailak (klaseak) dira garrantzitsuenak esango zaigu. Nazioaren esanahia, Marxentzat, gizadiaren kondairazko prozesuarekin ezinbestean loturik dago. Nazioa, giza talde berezi baten komunismorako bidearen tarte bakan bat da. Areago, esango zaigu, proletalgoaren diktadura estatu-nazio erdirakoien nazionalismo-mota bat besterik ez dela.

– 1974ean, Paulo Iztueta eta Jokin Apalategik, *Marxismoa eta nazional arazoa Euskal Herrian*, Zabal, Baiona.

Obra bera 1977an gaztelaniaz argitaratu zen. Euskal politikagintza marxismoaren metodoarekin gidatu nahi izan zen egunetik, auzitan sartu zen abertzaletasuna, esango zaigu. Marxismoaren nazio-arazoari buruzko analisia bere osotasunean eman nahi bada, politikagintza konkretu batean beharko dira aztertu, nola teoriza-

tze-alderdia hala honen itzulpen praktikoa, gehituko da. Eskaintza baten ondotik, aitzin-solasean, Euskal Herrian ordurarte arazoaz idatzi denaren laburbilduma egiten da lehenik, eta ondotik, erabilitako metodoaren berri ematen da, atal guztietan aldagai berdinak erabiltzen ditugu. Aldagai hauek lau dira: kontzeptualizazioa; eta-paka, estrategia eta taktika eta soluziobideak. Liburuak lau atal ditu: lehenean, lehenengo lehendakari errusiarrak, III. Internazionala eta bere euskaldun jarraitzaileak agertzen dira. Bigarrenean, kolonialismoa eta inperialismoaren menpeko iraultza nazionalak eta beren euskaldun jarraitzaileak ikasten dira. Hirugarrenean, Burgosko epaituen eta beste zenbait militante marxista-leninistaren tesiak aztertzen dira. Laugarrenean, gogoetaren ondorioak zehazki ateratzen dira. Nazionalismoaren edukinean hiru alderdi bereiziz amaitzen da saiakera: 1) Herritasuna (hizkuntza, folklorea, tradizioa, historia, arbasoen ondare material eta izpiritual oro); 2) Botere politikoa. Nazioek beren nortasuna eta autonomia gorde eta aurrerabidean ikusteko, aginte-maila ezberdinak behar izaten dituzte historian zehar. Gaur egun, Estatuaren epean gaudenez gero, nazio baten jitea bilakatzeko, nahitanahiezko gertatzen da Estatu autonomo eta independentearen beharra; 3) Sistema soziala. Mugimendu nazionalak bera zuzentzen eta kontrolatzen duen klasearen neurriko sistema soziala hartzen du. Nazionalismoa, berez, ez burgesa ez langiletiarra da. Hori bai, errealizatzean, burgesa ala langiletiarra izango da. Bietarik bat, nahitanahiez.

Abertzaletasuna eta klase-borroka

Aurreko atalaren jarraipen bezala eman dezakegu orain bertan abordatuko dugun berri hau, hots, *aberria eta klasea* helburuen arteko harremanak aztertuz egindako eztabaida. Zenbakietan obra gehiegi ez bada ere, gai berezi honetaz, euskal produkzioan daude-nak, sendoak eta aberatsak dira.

- 1976an, Beltzak, *Nacionalismo vasco y clases sociales*, Txertoa, Donostia.

Soziologiako metodoz atonduriko obra aberats baten aitzinean gaude. Sail honetan egin den libururik mardulena dugu oraingoz. Arazo nazionalaren eta nazionalismoaren artean dauden harremanak ikasten dira, alde batetik, eta guzti horrek Euskal Herriko klase ezberdinekin duen zerikusia, bestetik. Halere, nahiz eta Euskal Herriaz hitz egin, bereziki eta partikularzki arazo naziona-

laren koadro orokorraz eginikako gogoeta dugu. Euskal Herria, sistema kapitalistaren zati aurreratua barnean kokaturik aurkitzen denez, konparaketa-erreferentziak Britainia Haundian, Frantzia, Espainian eta Quebec-en atzematen dira. Sei atal nagusi izanik, ondoko moldean banaturik daude. Lehena, etnozentrismoaren krisiaz ari da. Bigarrena, burges-ttiki zatikiaz, klase klabea deitzen delarik. Hirugarrena, gizarte internazionalaz, kapitalismoa eta arazo nazionala aipatuz. Laugarrena, burgesia nazionalaz, bere existentzia eta mugak aztertzen direlarik. Bostgarrenean, langile-riarekin zerikusian dauden arazoak ikertzen dira. Seigarrenean, kontzientzia nazionalaren osaketan parte hartzen duten faktore kolektiboak seinatzen dira. Testu osoa, ohar eta bibliografi erreferentzia ugari jositako ageri da.

– 1977an, J. L. Davant-ek, *Aberri eta klase-burruka euskal mugimenduan*, Elkar, Baiona.

Hamar atalen luzean irekiriko obra dugu. Hitzaurrea, Paulo Iztuetak labur-labur egiten dio: autoreak ETAREN eta Enbataren ezagutza aparta ageri duela, azpimarratzen du. Autoreak, aitzin-solasean, galdera baten bidez liburuaren gidoia edo tesia laburtzen du: “gure burruka, aberriaren aldekoa ote da bakarrik, ala klase-burruka bat ahal da ber denboran?”. Lehen atalean, “euskal mugimenduaren etorkia” deituan, Nafarroako Erreina, Euskal Estatu bat, beregaintasun osoarekin, esaten zaigu. Eta jarraipenean, euskal askatasunaren hondatzea, karlistadak, Sabinen “euzkotarren aberria Euzkadi da”, eta sozial-inperialkeria espainola, datoz. Historiako apunte batzuen itxura dute. Bigarrenean, Euzko Alderdi Jeltzalea aztertzen da: masa-borroka eta bozkak, Euskadiko Gobernuaren erbestean, abertzale-elkarteen oztopoa, lehengokeriaren astuna, gaien bidez. Hirugarrenean, Euskadiko Langile-Klasearen elkartasun isilkariak deituan, Euskal Langileen Elkartasuna, eta Langile Batzordeak, beren adierazpenetan eta jokabidean aztertzen dira. Laugarrenean, ETA: Euskadi Ta Askatasuna, izenburupean, ETAREN lehenbiziko zatiketa (1966), V. Biltzarra (1966-1967), kapitalismo orobiltzailea eta iraultza herrikoia, ETAKO bigarren zatiketa (1970), Burgosen ondotik ETAKO ikuspidean egin duen aurrerapena, ETAREN Seigarren Biltzar Nagusia eta ETAKO hilak deskribatzen dira. Bostgarrenean, Ukatzailen, bereizleen eta balatzaileen erasoaren izenez, abertzaleen arteko eztabaidak, eta *Temps Modernes* agerkariak aberri zapalduz idatziak gogorazten ditu. Seigarrenean, Enbata oldea du gaitzat eta euskal demokrazia baten alde, politikazko federalismotik federalismo

osora, sozialismo bat da Enbataren federalismoa, Frantziako gobernuak Enbata debekatu du eta batasunari buruz, deitu atalez osaturik dago. Zazpigarrenean, ezker abertzale baten beharra seinaturik, Alderdi Jeltzalea berriz gobernurako bidean?, ETaren nekeak, Indar berriak, eta Herriko Alderdi Sozialista (H.A.S.) aipatzen dira. Zortzigarrenean, geroari begira ari da. Bederatzigarrenean, "azken berri" izendatuan, ezker abertzalea, beste ezkerra, eta 36ko estatutuaren inguruko indarrak aipatzen dira. Hamargarrenean, bilduma eginez, euskal indarrak aipatzen dira. Irakurleari azken hitza, euskal indarren zerrenda eta bibliografia dira amaierako gaiak.

– 1979an, M. Onaindiak, *La lucha de clases en Euskadi*, Ed. Hordago, Donostia.

Hitzaurrean, obraren xedea zehazki mugatzen zaigu, autoreak zera dioenean, "Euskadiren historia bat egiteko ahalegina dela", hori bai, kapitalismo internazionalaren berri, inperialismoak azken berrogei urte hauetan egindakoarena, eta guzti horrek zer moldean klase-borroka soziologikoki bezala politikoki aldatzen duen jakin nahi da, ordea. Historia horren funtsean, gogoeta-ardatz bat ere ageri da: gure egunetan, 1930ean ez bezala, "askatasun demokratikoak" aldaketa sozial sakonik gabe heldu zaizkigula, eta horren kausa, ibilbide horretan langileriar ezarritako manupeko rola egiten da. Guzti hau III. Internazionalak utzitako ondarea omen da. European, ordea, ezin konprenituzkoa omen da iraultza sozialista bat funtsean sozialismoa ez badakarkigu; aldiz, periferian (Errusian, Txinan, eta abar) besterik omen da. Halere, azken urtetan Euskal Herriari Estatuaren barnean emandako aldakuntzen ondorioz tokatu zaiona garrantzi handienekoa omen da: Euskadiren forma lortzean, autoemanzipazio planteamendurako beharrezko ziren lanabesak erdietsi omen dira. Obra egiten duten atal nagusiak, honela izendatzen dira: autarkia; katea inperialistan ekonomia integratuzko iragapena; bilakaera ekonomikoa; ekonomiazko gibeleraketa; krisi orokorra, 1973an; Iragapen politikoaren hastapenak; 1977ko ekainak 15; epe konstituziogilea; agintekeriazko estatukeria; Nafarroa, Gobernu berriaren sorturiko egoeraren analisia; eta finean, bibliografia labur bat.

Abertzaletasuna eta giza eta gizarte-jakintzak

Giza eta gizarte-jakintzen sarrera oso nabarmena da Euskal Herriko ikerketen munduan. Uhin eta molde berri horrek euskal

abertzaletasunaren gaia ere ukitu du. Dagoeneko, gainera, obra ederrik ere gauzatu da euskal arazoaren hurbiltze berri honi esker. Gaur-gaurkoz, bibliografia nagusienaren berri ematera mugatzen dugu sail honi buruzko gure aipamena, lan honek duen mugaren barnean jarraituz.

- 1981ean, Juan Aranzadik, *Milenarismo vasco*, Taurus, Madrid.

Saiakera hau, giza eta gizarte-jakintzen sailean kokatzea jadanik arazo bazaigu ere, filosofia, erlijioen historia, antropologia, politika, eta abarren gurutzatetik dabilela esan dezakegu. Eta nagusiki autorearen baitan ageri den taxukera zientifikorako jokabide-faltak konbaraketarako gai ez diren terminoak gurutzatzea eta neurtzera daramala baieztatzen dugu. Aitzin-solasean, liburuaren ideia nola sortu zen, eta bertan aurkezten diren lanak nola gauzatu ziren agertzen zaigu. Nazionalismoak salatzen dituenean, hots, espainola eta euskalduna, gaurko Euskal Herriko gatazkan, halere, euskal nazionalismoa gorrotatu egiten du; aldiz, egoki deritzo, Espainiak nazio izatea arriskuan jarriz, Euskadi irentsirik, benetako nazio moderno bilakatzeari. Sarrera deitu atalean, euskal milenarismoa eta antisemitismo demokratikoa aipatzen ditu. Lehen atalean, milenarismoa, erlijioa eta gizartea gurutzatzen dira. Bigarrenean, Bizkaiko Erdi Aroko milenarismoa, Durangoko hereseetan gauzatzen du. Hirugarrenean, euskal urrezko aroaren eta milenioaren arteko harremanak artekatzen dira.

- 1983an, José Ramón Recalde, *La construcción de las naciones, Siglo XXI*, Madrid.

Politika-ikasketen saileko lana dugu. Gaur bizirik eta bilakaturik ezagutzen dugun nazio-mota bakarra, "Estatu-nazioarena" dela, esango zaigu. Ondorioz euskal nazioaz dagoen diskurtso oro mitifikatzaile litzateke. Frantziar Iraultzak dakarkigun "borondatearen" baitako nazioaren ikasketa egiten da. Etorkizuneko gizarte razionalizatuan antzinateko nazioaren ikuspegi esentzialista eta historizistak ez luteke justifikaziorik.

- 1983an, Francis Jaureguiberri, *Question nationale et mouvements sociaux en Pays Basque Sud*, E.H.E.S.S., Paris.

Parisen aurkezturiko doktoratuko tesia da. Soziologi sailean kokatzen da. Oraino ez da inprentatzerik egin. Ezagutzen dugun argitalpena roneoz egina da. Lanaren sarreran, euskal arazoaz dau den klitxe ezberdinen berri ematen zaigu. Banan-banan klitxe ho-

rien ahuleziak seinalatuz gero, baztertu egiten zaizkigu. Gisa honetan, autoreak, bere lana besterik dela agertzeko oina hartzen du: euskal mugimendu nazionalaren eta gainerako mugimendu sozialaren harremanak analisatzea dela xede adierazten zaigu. Horretarako akzionalismo soziologikoaren barnean kokatzen da, hots, euskal mugimendu nazionalaren azalpen esentzialista eta historizistaren aurka, harreman sozial eta historikoez osaturiko *egitura* ikertzerat doa. Mugimendu nazionala, mugimendu sozialen kategorian barne hartuta, akzionalismoaren metodologiarekin aztertzean datza obraren originaltasun nagusia. Obraren aurkibidea, ondoko hau da: Lehen zatia: Foruetatik lehen euskal nazionalismora deitzen da. Bere ataletan, ondoko gai hauek aipatzen dira: Foruak; erakundeak eta euskal gizarte tradizionala; aldetetaren soziologia; gizarte tradizionalen krisia eta gerra karlistak; bilakera kapitalista; Euskal Herrian industri gizaratearen agerpena eta ezarpena; Nazionalaz; lehen euskal nazionalismoaz; aberria klaseekin borrokan; autonomi estatutua eta gerra zibila Euskal Herrian. Bigarren zatia: nazionalismo berritik euskal mugimendura izendatzen da. Osatzen duten gaiak hauek dira: Hogei urte; ETA edo nazionalismo iraultzailea; errebeldeen fabrikazioa (1960-1967); euskal nazionalismo berria; etorkinen integrazioa eta euskal mugimenduan parte hartzea; bideen gurutzatzeak: frankismoaren ondotiko Euskal Herria; arazo nazionala eta langile-mugimendua; arazo nazionala eta mugimendu sozial berriak; antinuklearren kasua. Ondorioetan, euskal mugimenduaren leherketa aipatzen da. Bibliografia. Dokumentu gehigarriak.

- 1984ean, Mikel Urkolak, *Hacia el triunfo de la Nación Vasca*, Ed. Haranburu, Donostia.

Psikologia sozialeko sailean irakurritako doktoratuko tesia da batezbeste. Gehigarririk badu, eta baita ezabatzerik ere. Aitzin-solasean zehaztasun osoz guzti horren berri ematen da. Gipuzkoako unibertsitarien artean 1982ko maiatzean eramanikako inkesta bat du oinarrian ikerketak. Obrak bost atal nagusi ditu. Lehenean, konstatazio sozial batekin hasten da aipamena, hots, Gipuzkoan bizi direnen artean nazio ezberdinetakoak dauzkagu, baldin eta "nazioarentzat" erizpide bezala, norbera jaio den lurra, eta "aberriarentzat", arbasoen jaioterriarena erabiltzen badira. Hizkuntzaren kriterioa neurritzat hartzen badugu, ez gara hobeto aterako. Erakunde politikoekin ere, ez gara elkartuko. Berehala subjektibitate nazionala aztertzea igarotzen da. Paradoxa bat badirudi ere, nazioaren elementu subjektiboak ditugu gaur egungo

egoeran objektiboena eta egiaztagarriena; hau horrela, nazioari buruzko aukera libre bat egiten ez uztea, giza eskubideen aurkako jokabide arbuigarria ageri dela esango zaigu. Ikerketaren xedeak aipatzen dira jarraian: Euskal Herrian gertatzen dena, Psikologia Sozialaren ikuspegitik aztertzea izan da lehenik, horretarako oinarriko bezala fenomeno abertzalearen ezagutza lehentasunez hautatu da. Bigarrenean, kontzeptuen ikasketa burutzen da: etniazko lotura, eta nazio-erreferentzia, alegia. Hirugarrenean, inkestaren emaitzak aurkeztu eta gero analisatzen dira. Horretarako erabilitako metodoa seinatzen da. Laugarrenean, ideologiazko interpretazioa aipatzen da. Bostgarrenean, ikerketaren aportunazioak nabarmentzen dira. Apendizean lau mezu seinatzen dira. Amaiera, bibliografia aberats batek jartzen dio lanari.

- 1984ean, Jesus Azconak, *Etnia y nacionalismo vasco, una aproximación desde la antropología*, Ed. Anthropos, Barcelona.

Terminologi arazoak aztertuz hasten du autoreak bere obra. Antropologian muga bat jartzen hasirik, 1970eko urteen inguruan ezartzen du etniko eta etnizitate terminoei berritasun-usaina eman zaionekoa. Orainez gero, etnikoa eta etnizitatea, talde batek beste-ekiko duen diferentziazioa eta oposaketaren aldaketazko historia adieraztera igaro omen da. Ez lehenago bezala kultura baten berdintasunezko historia agertzera. Azken hau omen da J.M. Barandiaranek egin duena. Halere, lehengo eta oraingo antropologoak elkartzen dituen zerbait ba omen dago: arlo politikoan konprometitzeko duten aurreritzi zaharra, alegia. Obraren atal nagusiak honela taxutuak daude: herriak eta antropologiarekin hasten da. Diferentzialitate nazionalaren eraikuntza dator ondotik. Hirugarrenik, Jorge de Oteiza eta estetika nazionalaren elaborazio-proiektuari ekiten zaio. Gibel-solasean, gizartea eta boterea gaiaz dihardu, zapalkuntzaren antropologia ireki nahirik, autoreak dioenez. Bibliografiarekin ixten da obra.

- 1984ean, Alfonso Perez Agotek, *La reproducción del nacionalismo. El caso vasco*. Siglo XXI, Madrid.

Izendaturiko obraren komentarioa egin aurretik, esan dezagun, autoreak beste zenbait obra ere eskaini diola gai berari. Besteak beste, *El nacionalismo vasco a la hora del franquismo*, Ed. Siglo XXI, Madrid, gogoratuko dugu. Aipaturiko lanari dagokionean, beharbada, autoreak gaiari eskainitakoen artean garrantzikoena dena, soziologiazko metodologiaz buruturik egoteak ematen dio

berezitasun larriena. Hitzaurrea, ezagutzaren zientziatzko kontsiderazio zenbaitez gauzatu, xede baten formulatzaile ere bada, hots: Nazioaren fenomeno eta nazionalismoarena funtsezko diren bi une metodologikotan zatikatzen direla, fenomenologikoan eta genetikoan. Nazioa gaur-gaurkoz fenomeno sozialen alorrean kokatu behar omen da, inola ere ez, ordea, kontzeptu zientifikoenan. Baietzapen honek osagarri gisa beste kontsiderazio bat darma, hots: Durkheimek inspiraturiko "kontzientzia kolektiboarena", hain zuen. Identitate kolektiboak bere proiektio bezala Nazioa omen dakar, eta nola bata halak bestea objektibazioaren bi forma ahalezko funtzionamenduan ezartzen omen ditu: elkarrekiko ezagutzarena (nabaritasun sozialean gauzatzen dena) eta objektibazio politikoarena (bortxaren monopolioan itzulikatzen dena). Forma bien ez-egokitzeak Estatuaren zilegitasunezko krisia ekar dezake.

Lehen atalean, identitate kolektiboa definitzen da, nazionalismoaren eredu soziologiko bat eraiki nahirik. Bigarrenean, Euskal Herrian Estatuak edukiriko zilegitasuna aztertzen da. Estatu frankistak adierazpen publiko oro isiltzean, klandestinitate kolektibo bat sortu omen zuen. Eta bere adierazpen bakarra bortxa itzulikatu omen zen. Hirugarrenean, kontzientzia nazionalistaren erreproduktzio prozesu soziala agertzen zaigu: sendia, eliza, elkarte-mundua eta bereziki lagun-taldea seinatzen dira. Bi appendizek burutzen dute lana.

Soziologiako terminologian usario gabe irakurketara doanari zail gertatuko zaio ulermen osora ailegatzea. Bi ideia nagusi daude nazioari dagokionean: batetik, nazioa ez dela kontzeptu zientifikoa, baina hau bera esan liteke autoreak normalizatutzat ematen dituen beste hainbat kontzeptu sozio-politiko ez ere; besteak beste, Estatuaz. Bestetik, Euskal Herrian bortxa politikoak ihardespen sozial bezala funtzionatu badu, frankismoak ezarritako adierazpen-inguraketagatik izan dela dioenean, adibidez, gogoratu behar litzaioke, gaur oraino ere, adierazpen-murrizketak baduela presentziarik independentismoarekiko. Hori ote da bortxaren iraupenaren arrazoi soila?

- 1985ean, Ander Gurruchagak, *El código nacionalista vasco durante el franquismo*, Ed. Anthropos, Barcelona.

Doktoratutzako tesia, soziologiako giroan umoturiko obra dugu. Hitzaurrea, Alfonso Perez Agotek egiten dio: soziologiaren espresio sakonenetariko bezala aurkezten du nazionalismoari bu-

ruzko ikerketen arloa, batetik, eta bestetik, metodologiako zenbait ohar egiten du, oraingoan Max Weber bereziki parafraseatuz. Obra honen autoreak, bere aldetik, sarrerako hitzetan, Euskal Herrian, gatazka nazionala, soziabilitatearen gainean ari den gatazka dela diosku. Bere lanean zehar presente ageri den galdera nagusia, berriz, frankismo-aroan kontzientzia nazionalistak eskualde berriak zergatik bereganatzen dituen eta bere adierazpenetan gogortzen den, galdera dugu. Bere maisu den A. Perez Agoteren antzeko ondorioetara ailegatzen da: isileko gizarte bihurtzeak nazionalismoaren berritze hori esplikatuko omen luke. Eta bera produzitzen den mekanismoen zerrenda, sendiak, lagun-taldeak, elkarte-bizitzak eta Elizak egiten omen dute. Obraren atal nagusiak honela izenburuturik daude: Lehena, nazionalismo periferikoa eta diferentzialitatearen logika. Bigarrena, euskal nazionalismoaren kapitalismo sinbolikoa. Hirugarrena, isileko euskal gizartea. Laugarrena, aldaketa sozio-ekonomiko eta politiko-kulturalen adierazpena. Bostgarrena, uko ofiziala eta bere ondorio sozialak: zigorra. Seigarrena, frankismoan zehar Euskal Herriko komunikazioaren egitura. Ondorio orokorrak. Bibliografia.

- 1985ean, Jokin Apalategi, *Los vascos de la autonomía a la independencia*, Ed. Txertoa, Donostia.

Soziologia politikoaren alorrean kokatzen den ikerketa dugu. Liburuak bigarren mailako izenburutzat duena barne-funtsaren adierazle dugu: euskal nazioaren eraketa eta bilakaera, alegia. Euskal Herrian, nazionalismoa, jokabide politiko sistematizatu bezala hemeretzigarren mendearen azken urteetan zutitzen bada ere, euskal nazioaren kontzientziak eta aipamenak mende ugari ditu. Hitzaurrean, nazio kontzeptuaz dauzkagun ezagutzen berri emanez, euskal kultur munduan beren korrespondentziak non dauden seinalatzen zaigu. Gaur egun, soziologoaren artean modan badago ere, euskal mugimendu nazionalaren kausatzat frankismoaren jokabide itsua ezartzea, liburuan argi uzten da, euskal nazionalismoa politika liberalaren egunetan sortzen dela, eta diktadurez aparte, politika errepublikazaleetan, sozialistetan, etab., beti aurrera egiten ari dela bere bilakaeran eta onarpen sozialean. Euskal nazioaren defentsan, nazionalismoaz beste sistemarik eman izan da, adibidez, foralismo-mota bat (ez foralismo guztiak). Areago, euskal nazioaren defentsa hori, garaian garaiko beharrei ihardesteko ideologia eta errepresentazio sozial ugari jantzirik egin izan da. Azken finean, nazionalismoaren aroan, alderdi, organismo, elkarte eta kolektibo-mota ugari eratu izan da euskal nazioaren

defentsa bilakatzeko. Guzti honen berri ematen zaigu obran zehar. Obra, ondoko ataletan egitaraturik dago. Lehenean, euskal nazioaren ikuspegi politikoak hamazortzigarren mendetik frankismorainokoa agertzen zaizkigu. Erro historikoak eta oinarritze zientifikoak bereizten direlarik. Bigarrenean, Nazio-Askapenerako euskal mugimendu iraultzailean gauzatzen diren euskal nazioaren ikuspegi politikoak aipatzen dira. Amaitzeko, euskal nazionalismoaz bibliografia aberatsa ematen da.

- 1989an Alfonso Perez Agote (Ed.), *Sociología del nacionalismo vasco*, Ed. Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.

II. Euskal Mundu-Biltzarraren gertaldian, soziologiako departamentuak nazionalismoaren gaiaz eraturako ponentzia eta komunikazioen bilduma ematen zaigu. Lana bi zati nagusitan banaturik dator. Lehenean, Biltzarrean aurkezturiko ponentziak datoz, eta bigarrenean, idatzita Biltzarreko batzordeari igorritako komunikazioak. Lehen zatia da nagusia eta hirutan berezi dute: lehenean, nazionalismoaren dimentsio mikrosoziala aztertzen da. Bigarrenean, nazio-arazoan dagoen oinarri etnikoaz ari direnak datoz. Hirugarrenean, maila makrosoziala duten ikerketen saila dator. Bigarren zatia, aldi berean, hiru ataletan banatzen da. Lehenean, teoriarako arazoak aipamenak daude. Bigarrenean, Espainiar Estatuari buruzkoak. Hirugarrenean, euskal kasura mugatzen direnak. Orokorki baloratu nahirik, esan dezakegu, oso gauza gutxi dagoela ikerketa-sailean berritasunik duenik. Biltzar hauetan gertatu ohi denez, lan anitz eta anitz beren autoreek gaiari buruz duten ikuspegi sintetikoa izatetik ez dira igarotzen. Beste batzuetan, berriz, presentzia zuzitzeko idatziriko ohar desalbanduak dirateke.

Abertzaltasunaz eginiko bibliografiako ikasbide honen amaieran, beste bi iturritara luzatu nahi genuke gure behatz seinaltzailea. Batetik, aldizkari nazionalista historikoen bildumazko argitarapen berriak gogoratu behar ditugu. Eta bestetik, abertzale historiko batzuen obra osoen bildumen argitalpenak gomendatu behar ditugu.

Lehenari dagokionean, aipatzekoak dira:

- 1977an, *Galeuzka*, aldizkaria, Leopoldo Zugaza, Durango. 1945ean sortu zen erbesteraturik zeuden euskaldun, galiziar eta katalanen elkartetik. Buenos Airesen argitaratu zen.

- 1977an, *Euzkadiko Agintaritzaren Egunerokoa*, 3 aletan, Arg. Leopoldo Zugaza, Durango.
- 1979an, *Branka* aldizkari abertzale sozialista, 2 aletan, Ediciones Vascas, Donostia.
- 1979 eta hurrengoetan, *Documentos*, ETAREN idatziak, 18 aletan, Hordago, Donostia.
- 1986an, *Gudari*, Euzkadiko Gobernuaren Defentsako Departamentuaren aldizkaria, Eguzki, Bilbo.

Abertzale historiko batzuen obren bildumak:

- 1976an, Arturo Campion, *Discursos políticos y literarios*, Ed. G.E.V., Bilbo.
- 1980an, eta hurrengoetan, Sabino Arana Goiri, *Obras completas*, 3 aletan, Sendoa, Donostia.
- 1982an eta hurr., Manuel de Irujo, *Obras completas*, 7 aletan, Idatz-Ekintza, Bilbo.
- 1982an eta hurr., Javier Landaburu, *Obras completas*, 6 aletan, Idatz-Ekintza, Bilbo.
- 1982an eta hurr., *Biografía de José Antonio de Aguirre*, 4 aletan, Idatz-Ekintza, Bilbo.
- 1986an, Telesforo Monzon, *Hitzak eta idazkiak*, 6 aletan, Jaizkibel, Zarautz.

J. A.

Aipatutako bibliografia

- AGIRRE, J.A. (1978): *Veinte años de gestión del Gobierno Vasco (1936-1956-*
Durango: Ed. Leopoldo Zugaza.
- APALATEGI, J. (1977): *Nationalisme et question nationale au Pays Basque*. Baiona: Ed. Elkar.
- APALATEGI, J. (1985): *Los vascos de la autonomía a la independencia*. Donostia: Ed. Txertoa.
- APALATEGI, J. (1987): *Gatazka eta bortxa, Euskal Herriaren eredu*. Donostia: Kriselu.
- APALATEGI, J. (1988): *Herria: sistema eta teoriak*. Donostia: Kriselu.
- ARANA GOIRI, S. (1980 eta hur.): *Obras Completas*, 3 aletan. Donostia: Sendoa.
- ARANZADI, J. (1981): *Milenarismo vasco*. Madrid: Taurus.
- ARTOLA, M. (1974): *Partidos y programas políticos*. Madrid: Ed. Aguilar.
- AZCONA, J. (1984): *Etnia y nacionalismo vasco. Una aproximación desde la antropología*. Barcelona: Ed. Anthropos.
- AZURMENDI, J. (1971): *Hizkuntza, etnia eta marxismoa*. Baiona: Euskal Elkargoa.
- AZURMENDI, J. (1979): *PSOE eta euskal abertzaletasuna*. Donostia: Hordago.
- AZURMENDI, J. (1979): *Arana Goiriren pentsakera politikoa*. Donostia: Hordago.
- BELTZA (1974): *El nacionalismo vasco (de 1876 a 1936)*. Hendaia: Mugalde.
- BELTZA (1976): *Nacionalismo vasco y clases sociales*. Donostia: Ed. Txertoa.
- BELTZA (1978): *Del Carlismo al Nacionalismo burgués*. Donostia: Ed. Txertoa.
- BEURKO, S. de (1977): *Gudarvis. Recuerdos de la guerra*. Bilbo: Ed. Gran Enciclopedia Vasca.
- BIDART, P. (1977): *Le pouvoir politique à Baigorri*. Baiona: Editions Ipar.
- Biografía de José Antonio de Aguirre*. 4 aletan. Bilbo: Idatz-Ekintza, (1982 eta hur.).
- Branka*. 2 aletan. Donostia: Ediciones Vascas.
- BUSQUET, P.; VIDAL, C. (1980): *Le Pays Basque et sa liberté*. París: Ed. Sycamore.
- CAMPION, A. (1976): *Discursos políticos y literarios*. Bilbo: Ed. G.E.V.
- CILLAN APALATEGUI, A. (1975): *Sociología electoral de Guipúzcoa, (1900-1936)*. Donostia: Ed. Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, S.A.
- CORCUERA ATIENZA, J. (1979): *Orígenes, ideología y organización del nacionalismo vasco (1876-1904)*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
- CUZACQ, R. (1948-1973): *Les élections législatives à Bayonne et au Pays Basque (de 1948 à 1969)*. Bayonne et Mont de Marsan, 7 vol.
- DAVANT, J.L. (1977): *Aberrri eta klase-burruka euskal mugimenduan*. Baiona: Elkar.
- Documentos*, 18 aletan. Donostia: Hordago.

- ELIZONDO, M. (1981): *Sagino Arana, padre de las nacionalidades*. Bilbo: Ed. Gran Enciclopedia.
- ELORZA, A. (1978): *Ideologías del nacionalismo vasco*. Donostia: Ed. Haranburu.
- ESTORNES ZUBIZARRETA, I. (1977): *¿Qué son los partidos abertzales?* Donostia: Itxaropena.
- Euzkadiko Agintaritzaren Egunerokoa*, 3 aletan, Leopoldo Zugaza, Durango, 1977.
- FUSI, J.P. (1975): *Política obrera en el País Vasco (1880-1923)*. Madrid: Ed. Turner. *Galeuzka*, Leopoldo Zugaza, Durango, 1977.
- GARATE, G.M. (1972): *Marx eta nazioa*. Bilbo: Etor.
- GARMENDIA, J.M. (1979-1980): *Historia de ETA*. Donostia: Ed. Haranburu. *Gudari*, Euskadiko Gobernuaren Defentsako Departamentuaren aldizkaria. Bilbo: Eguzki, 1986.
- GURRUCHAGA, A. (1985): *El código nacionalista vasco durante el franquismo*. Barcelona: Ed. Anthropos.
- HUICI URMENETA, V. (1981): "Ideología y política de Arturo Campión", in: *Príncipe de Viana*, XLII, n.º 163, 1981eko Maiatza-Abuztua.
- IBARRA GÜELL, P. (1987): *La evolución estratégica de ETA (1963-1987)*. Donostia: Kriselu.
- IBARRURI, D. (1962): *El único camino*. París: Ed. Sociales.
- IBARZABAL, E. (1978): *50 años de nacionalismo vasco, (1928-1978)*. Donostia: Ed. Vascas.
- IRUJO, M. de (1982 eta hur.): *Obras Completas*, 7 aletan. Bilbo: Idatz-Ekintza.
- IZTUETA, P.; APALATEGI, J. (1974): *Marxismoa eta nazional arazoa Euskal Herrian*. Baiona: Zabal.
- JAUREGUI, G. (1981): *Ideología y estrategia política de ETA. Análisis de su evolución entre 1959 y 1968*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
- JAUREGUI, G. (1988): *Contra el estado-nación*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
- JAUREGUIBERRI, F. (1983): *Question nationale et mouvements sociaux en Pays Basque Sud*. París: E.H.E.S.S.
- JIMENEZ DE ABERASTURI, L. (1985): *Casilda miliciana. Historia de un sentimiento*. Donostia: Ed. Txertoa.
- JIMENEZ DE ABERASTURI CORTA, J.C.; LOPEZ ADAN, E. (1989): *Organizaciones, sindicatos y partidos políticos ante la transición: Euskadi 1976*. Donostia: Ed. Eusko Ikaskuntza.
- LANDABURU, J. (1982 eta hur.): *Obras Completas*. 6 aletan. Bilbo: Idatz-Ekintza.
- LARRAMENDI, M. (1983): *Sobre los fueros de Guipúzcoa*. Donostia: Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones.
- LARRONDE, J.C. (1977): *El nacionalismo vasco. Su origen y su ideología en la obra de Sabino Arana Goiri*. Donostia: Ed. Txertoa.
- LETAMENDIA, P. (1987): *Nationalismes au Pays Basque*. Bordele: Ed. Presses Universitaires de Bordeaux.

- LINZ, J. (1986): *Conflicto en Euskadi*. Madrid: Ed. Espasa-Calpe.
- MALIMI, G. (1971): *Le procès de Burgos*. París: Ed. Gallimard.
- MARTINEZ-PEÑUELA VISERDA, A. (1989): *Antecedentes y primeros pasos del nacionalismo vasco en Navarra*. Iruñea: Ed. Gobierno de Navarra.
- MINA APAT, M.C. (1981): *Fueros y Revolución liberal en Navarra*. Madrid: Ed. Alianza Editorial, S.A.
- MONZON, T. (1986): *Hitzak eta idazkiak*. 6 aletan. Zarautz: Ed. Jaizkibel.
- NUÑEZ, L. (1980): *Euskadi Sur Electoral*. Donostia: Ed. Vascas.
- ONAINDIA, M. (1979): *La lucha de clases en Euskadi*. Donostia: Ed. Hordago.
- ORTIZ DE ZARATE, R.K. (1972): *El problema revolucionario vasco*. Buenos Aires: Ed. La Pléyade.
- ORTZI (1975): *Historia de Euskadi: el nacionalismo vasco y ETA*. París: Ed. Ruedo Ibérico.
- OTAZU Y LLANA, A. de (1973): *El "igualitarismo" vasco: mito y realidad*. Donostia: Ed. Txertoa.
- PEREZ AGOTE, A. (1984): *La reproducción del nacionalismo. El caso vasco*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
- PEREZ AGOTE, A. (1989): *Sociología del nacionalismo vasco*. Gasteiz: Ed. Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, Eusko Jaurlaritza.
- PEREZ AGOTE, A. eta beste (1982): *Abertzales y vascos*, Madrid: Ed. Akal.
- PEREZ CALVO, A. (1977): *Los partidos políticos en el País Vasco*. Donostia: Ed. Haranburu.
- RECALDE, J.R. (1983): *La construcción de las naciones*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
- RUIZ OLABUENAGA, J.I. eta beste (1985): *Violencia y ansiedad en el País Vasco*. Bilbo: Ed. Txartalo, S.A.
- SAN SEBASTIAN, K. (1982): *Crónicas de postguerra*. Bilbo: Ed. Ekin.
- SARRAILH DE IHARTZA, F. (1962): *Vasconia*. Buenos Aires: Ed. Norbait.
- SOLOZABAL, J.J. (1975): *El primer nacionalismo vasco*. Madrid: Ed. Tucur.
- STANLEY G., P. (1974): *El nacionalismo vasco. De sus orígenes a ETA*. Madrid: Ed. Dopesa.
- URKOLA, M. (1984): *Hacia el triunfo de la Nación Vasca*. Donostia: Ed. Haranburu.
-

HISTORIA DE LA POLITICA Y EL NACIONALISMO VASCOS

HISTOIRE DE LA POLITIQUE ET DU NATIONALISME BASQUES

Se trata de presentar ordenadamente y con cierto criterio de racionalidad la bibliografía básica publicada entre 1960 y 1988 en los temas de vida política y nacionalismo vasco. En el inicio procedemos a señalar y más tarde justificar el criterio de racionalidad elaborado para el presente trabajo. Hemos constatado la existencia de actitudes contrastadas entre los investigadores de la cuestión vasca en el momento analítico y valorativo de los datos. De un lado están aquellos que parten de la acepción incuestionable del statu quo institucional de cada momento histórico, sin preocuparse del por qué de esa situación, de su libre elección y de su representatividad real para la conciencia colectiva vasca. Por el contrario, otros investigadores consideran imprescindible constatar que incluso en Europa Occidental, la conciencia colectiva de ciertos pueblos (es el caso del pueblo vasco) se halla distorsionada respecto a la institucionalización impuesta desde los Estados, en nombre de la razón de Estado. Solamente a partir de esta distinción resultan apreciables los análisis del nacionalismo vasco abordados a veces, sobre todo por el primer grupo de investigadores, desde el prisma de innumerables variables sociales combinadas, que se exhiben como prueba y garantía de su empresa científica.

En lo que concierne a la vida política, la bibliografía ha sido distribuida en los siguientes apartados: 1) aquella que aborda la problemática y la diferenciación entre partidos y movimientos abertzales, y los estatales; 2) la específica que estudia el origen y la evolución de los partidos, organismos e instituciones del País Vasco; 3) la que recoge los testimonios de autores-actores privilegiados de la vida política vasca; 4) la que concibe y analiza la vida política a partir de los resultados electorales; 5) la que se centra en la investigación del poder político desde su formación social; 6) la que privilegia el estudio de la vida política a través de sus conflictos sociales.

En lo que atañe al tema del nacionalismo (hemos tratado de discernir previamente sus diversas acepciones semánticas e históricas) los capítulos abiertos han sido en base a los siguientes epígrafes: 1) la dimensión nacionalista existente en acontecimientos y manifestaciones históricas anteriores a la formulación del primer nacionalismo vasco; 2) presentación y análisis del primer nacionalismo vasco; 3) ruptura y paso del primer nacionalismo al abertzalismo de ETA; 4) nacionalismo y marxismo; 5) nacionalismo y lucha de clases; 6) las investigaciones emprendidas desde las ciencias humanas y sociales en torno al problema nacional vasco; 7) edición de recopilaciones de revistas y documentos nacionalistas de la época clandestina del nacionalismo vasco; 8) reseña de las ediciones de obras completas de los grandes personajes del nacionalismo vasco.

Il s'agit de présenter de façon ordonnée et avec un certain critère de nationalité la bibliographie de base des thèmes de vie politique et nationalisme basque publiée entre 1960 et 1988. Nous commencerons par signaler, puis nous justifierons par la suite, le critère de rationalité élaboré pour ce travail. Nous avons remarqué l'existence d'attitudes contrastées chez les chercheurs de la question basque au moment d'analyser et de valoriser les données. D'un côté, nous avons ceux qui partent de l'acceptation indiscutable du status quo institutionnel de chaque moment historique, sans se préoccuper du pourquoi de cette situation, de sa libre élection et de sa représentativité réelle pour la conscience collective basque. Par contre d'autres chercheurs considèrent comme indispensable le fait de constater que même en Europe Occidentale, la conscience collective de certains peuples (ce qui est le cas du peuple basque) s'est altérée par rapport à "l'institutionnalisation" imposée pour les Etats au nom de la raison d'Etat. Les analyses du nationalisme basque, abordées parfois, surtout par le premier groupe de chercheurs avec le prisme d'innombrables variantes sociales combinées, qui apparaissent comme une preuve et une garantie de leur entreprise scientifique, ne sont appréciables qu'à partir de cette distinction.

En ce qui concerne la vie politique, la bibliographie a été divisée selon les sections suivantes: 1) celle qui aborde "la problématique et la différenciation" entre les partis et les mouvements abertzales (patriotiques); 2) celle qui n'étudie que l'origine et l'évolution des partis, des organismes et des institutions du Pays Basque; 3) celle qui rassemble les témoignages d'auteurs-acteurs privilégiés de la vie politique basque; 4) celle qui conçoit et analyse la vie politique à partir de résultats électoraux; 5) celle qui concentre ses efforts sur la recherche du pouvoir politique depuis sa formation sociale; 6) celle qui privilégie l'étude de la vie politique à travers ses conflits sociaux.

En ce qui concerne le thème du nationalisme, nous avons essayé de discerner tout d'abord ses diverses acceptations sémantiques et historiques. Les chapitres étudiés sont issus des épigraphes suivants: 1) la dimension nationaliste existante dans les événements et manifestations historiques antérieurs à la formulation du premier nationalisme basque; 2) présentation et analyse du premier nationalisme basque; 3) rupture et passage du premier nationalisme au patriotisme de l'ETA; 4) nationalisme et marxisme; 5) nationalisme et lutte des classes; 6) les recherches entreprises dans les sciences humaines et sociales en regard au problème national basque; 7) édition d'extraits de revues et de documents nationalistes de l'époque clandestine du nationalisme basque; 8) index des éditions d'oeuvres complètes des grands personnages du nationalisme basque.